

2. fejezet. Az angyalok.

Angelologia.

Az angyalokról szóló tan *nem könnyű föladat* elé állítja a teológiai tárgyalást: Teremtényekről van itt szó, aminők mi vagyunk; de merő szellemi természetük az érzéki kategóriákba rögzött gondolkodásunknak sok nehézséget szerez. Ezért nem csoda, hogy amilyen határozott a kinyilatkoztatás az angyalok létezését és természetfölötti helyzetét illetően, annyira tétova a teológiai elmélés, mikor mivoltuk és a látható világhoz való viszonyuk pontosabb meghatározásáról van szó.

Az idevonatkozó elméleti vizsgálódások megindultak Ps. *Dionysius*-nak *De caelesti hierarchia* c. művével. Sok és értékes anyagot szolgáltatott azonban mint annyi más kérdésben *Szent Ágoston*. A szentatyák közül mint angelologusok kiválnak még *Nagy sz. Gergely* és *Joannes Damascenus*. A *skolasztikusokra* az a föladat várt, hogy Platon és Aristoteles szellemtanát, mely össze volt növe az ő kozmológiájukkal (a tiszta szellemek szükséges közvetítők a világ és a tőle mérhetetlen távolban trónoló Istenség között) összhangzásba hozzák a kinyilatkoztatás angelológiájával. Ezt Szent Tamással nagyjából úgy oldották meg, hogy ama nagy görögök spekulációit az angyaloknak (soha nem létezett) természeti állapotára alkalmazták, és a kinyilatkoztatás adatait természetfölötti állapotukkal hozták összefüggésbe. A legterjedelmesebb monografiát *Suarez* írta (*Vivès* kiadásában 1130 negyedrélt lap).

47. §. Az angyalok léte.

Diekamp II 12; *Bartmann* I § 69; *van Noort* 2, 1; *Pesch* III n. 356–60 *Scheeben* II 50–6; *Petav.* Angel. I 1 15 16. – *Bonavent.* Brevil. 2, 6; *Thom* I 50 106; *Gent.* II 46 kk.; *Opusc. de substantiis separatiis*; *Suarez* De angelis I 1–4 *Billuart* De ang. 1, 1 2; *Berti* X (angel.) diss. 1, 1 6; *Frassen* De ang. disp. 1, 1. – G. *Kurze* Der Engels- und Teufelsglaube des Apostels Paulus 1815; F. *Andres* Die Engellehre der griechischen Apologeten des 2. Jhdts 1914; A. *Brandt* S. Augustini de angelis doctrina I 1893; K. *Pelz* Die Engellehre des h. Augustinus 1913; F. A. *Houck* The Angels 1925.

1. Az angyalok létezése.

Tétel. Vannak angyalok, azaz az embernél tökéletesebb szellemi valók. *Hittétel.* Ezt tagadják a szadduceusok, akik «azt mondják, hogy nincs föltámadás, sem angyal, sem lélek»¹; a materialisták, kik a szellemi világot általában tagadják; a racionalisták, kik az embert tekintik a legkiválóbb teremtménynek; a liberális protestánsok, kik az angyalok hitét az isteni gondviselő tevékenység költői beöltöztetésének, továbbá emberi erények és bűnök személyesítésének, vagy pedig vallási kölcsönzésnek gondolják. Velük szemben a IV. *lateráni zsinat*² ünnepélyesen kimondotta: «Isten az ő mindenható erejével az idő kezdetével a semmiből egyszerre teremtette mindkét rendbeli teremtményt, a szellemit és a testit, t. i. az angyalit és a világbelit».

Magyarázat. Az angyal szó (ἄγγελος, ἄγγελοσ, küldött) hivatalt és nem minőséget, mivoltot fejez ki³; és ezért jelenthet akármilyen isteni küldöttet: a Szentírásban jelenti Keresztelő sz. Jánost,⁴ jelent püspököt,¹ sőt magát az Üdvözítőt is.² Többnyire azonban jelent szellemi

¹ Act 23,8.

² Denz 428; cf. Vatic. 3 cp 1 Denz 1783.

³ August. in Ps 103, 1, 15.

⁴ Mt 3,1.

valókat, kik az embernél különbek és tapasztalásunknak általában hozzáférhetetlen külön világrendet alkotnak. Az Írás őket gyakran Isten fiainak, olykor isteneknek, sokszor mennyei seregeknek mondja. A bukott angyalok rossz, gonosz szellemek, démonok (δαίμων, δαήμων; a verbo δάω: tudó és tudató; világi íróknál ez az ἀγαθο- és κακοδαίμονες közös neve). Aristoteles a szellemeket első szubstanciáknak nevezi, a skolasztikusok külön szubstanciáknak (substantiae separatae) szemben az anyaghoz kötött és az anyagot informáló emberi lélekkel, mely substantia informans; olykor, αἰών, aeon a nevük, főként a gnósztikusoknál. Minthogy az angyalok mivolta még külön foglalkoztat, itt egyelőre csak úgy tekintjük, mint az embernél tökéletesebb szellemi valókat.

Bizonyítás. Nagy sz. Gergely azt mondja: «Hogy angyalok vannak, a Szentírásnak majd minden lapja tanúsítja».³ S csakugyan: Kerubok őrzik az elvesztett paradicsomot⁴; hogy itt nem személyesített isteni erőkre gondol a szentszerző, bizonyítja ugyanabban az összefüggésben a kígyó konkrét személyes jellege.⁵ A patriarkák történetébe döntő módon beleszövődik Isten angyala; megjelenik Ábrahámnak, Hágárnak a pusztában, Eliezernek idegenben; Jákob a mennyei lajtorján föl- és alá szálló angyalok seregét látja.⁶ Angyalok szerepelnek Izrael nemzeti felszabadulásában, az Egyiptomból való menekülésben⁷; a próféták hívásában és működésében⁸; a magánélet eseményeiben, mint Tóbiás története mutatja. Az Üdvözítő életét kísérik fogantatásától kinszenvedéséig és föltámadásáig, és ott virrasztanak a születő Egyház bölcszejénél.⁹ Az Üdvözítő a tanításban sűrűn említi.¹⁰ Szent János evangéliumában ritkábban esik szó róluk¹¹; de annál többször a Jelenésekben; ritkábban Péternél,¹² annál gyakrabban Szent Pálnál.¹³

Racionalista valláshistorikusok és biblikusok erre azt mondják, hogy a Szentírás angyal-hite *a perzsa vallásból* van merítve: a babiloni fogság előtt csak személyesített isteni erők jelennek meg, nevezetesen a Malach Jahve; ellenben a fogság után egyszerre kifejlett és részletezett angyaltant mutat Dan és Mach.

Felelet. a) Ez a nézet nem vág össze a *történeti tényekkel*. Az ószövetség népe a parszizmussal csak a babiloni fogság vége felé jutott érintkezésbe; ellenben angelológiájuk volt már jóval a fogság előtt a racionalistáktól is fogságelöttieknek elismert könyvek tanúsága szerint, aminő az általuk ú. n. JE történeti mű; a legrégebb író prófétáknál. Igaz, a fogság előtt többnyire a Malach Jahve szerepel. De α) olykor többes számban is jelennek meg angyalok (Jákob látomása); β) a Szentírás az angyalokat Istenhez való viszonyukban úgy kezeli, mint általában a másodrendű okokat; a Malach Jahvét is megkülönbözteti a személyesített illetve kifelé működő isteni erőktől.¹⁴ A parszizmus irodalmi forrásairól viszont épenséggel nem biztos, hogy visszamennek a babiloni fogság idejéig (1. § 3); tehát a bennük foglalt tan lehet fiatalabb a babiloni fogság idején kétségtelenül kimutatható fejlett ószövetségi angelológiánál. *b)* A perzsa angelologia *tartalmlilag* lényegesen elüt a szentírásitól: az amesha (spenta)-k

¹ Ap 2,3.

² Mal 3,1; cf. 1 Cor 11,10 Job 41,16.

³ Greg. M. in evang. hom. 34, 9.

⁴ Gen 3,34.

⁵ Gen 3,1; cf. Sap 2,24.

⁶ Gen 18 19 22 28.

⁷ Ex 23,20; cf. Num 20,16 Jos 5,13 Jud 6,11–22 13,3–21.

⁸ Is 6,3 Ez 1,4–28 Dan 7,10 8,16 9,21 10,13 12,1 Zach 1,9–19 6,4–8.

⁹ Act 10,3 12,7–12 27,23.

¹⁰ Mt 18,10 22,30 26,53 Mc 12,26 13,32 Lc 16,22.

¹¹ Jn 1,51 5,4 12,29 20,12.

¹² 1 Pet 1,12 3,22.

¹³ Gal 3,19. Eph 1,20. Phil 2,5–11 Col 1,15–17 1 Thes 4,16 2 Thes 1,7 1 Tim 3,16 Heb 4,4–14.

¹⁴ L. Gen 18 19 Ex 33,1–5.

személyesített isteni tevékenységek vagy tulajdonságok; akárhányszor maga Ahura-Mazda is közéjük van számítva; a jazata-k részben a Zaratusztrától lefokozott népvallási istenek, részben fiatalabb etikai alkotások; a fravasi-k védőszellemek: vagy mindenkinek jobbik énje (magának Ahura-Mazdának is van) vagy az ősök szellemei; végül a dévák személyesített ártalmas természeti erők, pogány démonok, nem etikai valók. c) A kinyilatkoztatás katolikus eszméjével nem összeférhetetlen az a lehetőség, hogy a kinyilatkoztatás-kívüli vallásokkal közös elemei legyenek (13. § 1), és hogy ilyen jellegű tartalmi és még inkább formai mozzanatok (pl. elnevezéseket) átvegyen az emberileg megközelíthető forrásokból, tehát idegen vallásokból is, természetesen megtisztítva a téves elemektől; ilyen lehet esetleg Tob Asmodeus-a: ashema-deva).

A hagyomány tanuságát ebben a kérdésben világosan megszólaltatja *Origenes*: «Ami az ördögöt és angyalait és a velük ellenlábás szellemeket illeti, az egyházi ígéhirdetés tanítja, hogy vannak; de hányan és hogyan vannak, nem terjesztette elő világosan». ¹ S csakugyan az atyáknak az angyalok létezését hirdető bizonyossága egyöntetű. ²

A teologiailag fölkészült *elme* az erkölcsi bizonyosságot megközelítő valószínűséggel tudja bizonyítani az angyalok létezését.

1) *A teremtés rendjéből* és tökéletességéből Szent Tamás ³ így érvel: Isten a világot azért teremtette, hogy mint az ő tökéletességének utánzata kiválóságának hirdetője és megtestesítője legyen. Ámde Isten léttartalmának végtelen tökéletességét a világ nem tudja kimerítően utánozni; megközelíteni csak azáltal képes, hogy a valóknak lehetőleg gazdag változatosságát teremti elő; tehát, ha nemcsak anyagi, nemcsak anyag és szellem között összekötő, hanem merő szellemi lényeket is hoz létre. Isten egységét pedig ez a sokszerűség azzal tükrözi, hogy bizonyos egységes gondolat, rend fűzi egybe őket. S csakugyan azt látjuk, hogy a látható világ lényei az alaktalan anyagtól a kristályos anyagon keresztül a növények és állatok egyre tökéletesedő rendjein át az ember felé konvergálnak, aki anyagi és szellemi való egyszerre. Ez a rangsor immanens következetességgel arra terel, hogy betetőzését merőben szellemi valók alkossák. Bennük a teremtés, mely az anyagban legmesszebb eltávolodott létmód tekintetében az Istentől, itt ismét egészen közel jut Alkotójához, aki tiszta szellem.

2) A későbbi teológusok ehhez egy *teleologiai megfontolást* fűznek: A teremtés a rendeltetését, Isten dicsőítését csak az eszes teremtményekben éri el teljesen, mert csak ezek képesek Istent formálisan föl- és elismerni (*gloria Dei formalis*). Ha már most az ember az egyetlen szellemi való a teremtett mindenségben, egyrészt nagyon szegényesen van képviselve épen a legkiválóbb teremtési eszme, a szellem; másrészt nem lesz, aki az ember előtt rejtve maradt szépségek és általában a mindenség arányos méltatása által dicsőíti majd Istent.

3) *Tapasztalati bizonyítékot* szolgáltathat a) az élők világában, az egyes ember életében, a népek történetében, az ószövetségi üdvtörténetben megnyilvánuló célirányos vezetés; de csak azok számára, akik azt a bajosan bizonyítható nézetet vallják, hogy ezek jelenségcsoportok tagadhatatlan célirányosságuknál fogva követelnek ugyan szellemi okot, de abban a teleológiában észlelhető tökéletlenségek miatt ez az ok nem lehet az abszolút szellem; tehát az emberinél különb, felsőbb szellemi világban kell keresni. b) Az egyesnek és az emberiségnek életében oly erővel és rendszerességgel érvényesülnek bizonyos hitványságok és feneketlen gonoszságok (különösen a vallási életben a bálványimádás példátlan dőreségei: önkínzások, élve való öneltemetések; tömeggyilkolások, pl. a francia forradalomban vagy az orosz

¹ *Origen*. Princip. praef. 6.

² *Clemens R.* 34, 5; 36, 2; *Barnab.* 18, 1; *Ignat.* Smyrn. 6, 1; Trall. 5, 2; *Diognet.* 7, 2; *Herm.* pass.; *Athenag.* Suppl. 10; *Iustin.* I 6. A kappadókiak, Chrysost., Cyrill. A., kiket főként a teológia foglal le, az angyalokról kevesebbet tárgyalnak. Tüzetesen szól *August.* Civ. Dei XI 9 32; Gen. lit. III 4, 11; *Damascen.* II 1–3.

³ *Thom* I 50, 1; *Gent.* II 46.

szovjet-uralom alatt; a vallás cégére alatt üzött mindenféle pogány ocsmányság), hogy elégséges okukat alighanem csak a gonoszságnak egy emberfölötti szervezett szellemi birodalmában lelük. – A teozofistáktól és spiritisztáktól kiaknázott jelenségek (szellem-megjelenések, másvilágból eredő közlések, materializálások) nem sorolhatók ide; részint, mert ha másvilági szellemekre kellene ama jelenségeket visszavezetni, megholt emberek lelkeire is lehetne gondolni; főként azonban, mert annak a fölfogásnak alig van valami valószínűsége, hogy a spiritiszta jelenségek elégséges okul másvilági szellemek beavatkozását követelik (7. § 3).

Ezek a szempontok és érvek *nem döntők*. Nem tudunk a tapasztalati világban kimutatni egyetlen egy olyan jelenséget sem, melynek elégséges okául tiszta szellemi valókat kellene fölvenni. Hogy azonban nincsenek híjával minden bizonyító erőnek, szabad következtetni az angyal-hit egyetemességéből is.¹

2. Az angyalok eredete.

1. *Tétel. Az angyalok teremtmények*; azaz Isten őket mindenható teremtő tevékenységével semmiből hozta létre. *Hittétel.* – *Ellene* vannak a gnosztikusok, kik a szellemi valókat az összellemből eredő kiáramlásoknak, emanációknak tekintik; és a pogányok, akik teogoniáikban annak a hiedelemnek hódolnak, hogy nemződés útján is jöhetnek létre szellemi valók. Az Egyház hivatalos tanítása kifejezésre jut a *IV. lateráni* és a vatikáni zsinaton.²

A *Szentírás* tanítása világos: «Általa (a Fiú által) teremtett minden az égben és a földön, a láthatók és láthatatlanok, a trónusok, az uralmak, a fejedelemségek és a hatalmasságok; minden ő általa és őérette teremtett».³ A *szentatyák* élesen tiltakoznak a manicheusoknak ama fölfogása ellen, hogy szellemek eredhetnek Isten szubstanciájából.⁴

Ésszel is könnyű fölérni, hogy az angyalok csak teremtés útján jöhetnek létre. Mint szellemi valók ugyanis egyszerűek; tehát nem származhatnak megosztódás útján, ami velejár minden nemződéssel. Istenből azért sem szakadhatnak ki, mert Isten föltétlen egyszerűsége és változatlansága minden megosztásnak még a gondolatát is kizárja.⁵ A manicheusok és pogányok csak azért lehettek más véleményen, mert Istenről anyagízű monista eszméjük volt.

2. *Tétel. Az angyalok az időben, illetve az idővel jöttek létre.* *Hitigazság* a *IV. lateráni* zsinat szerint: «Az idő kezdetén teremtette Isten az angyali világot.» Ezt a *szentatyák* jórésze kifejezve látja már a *Szentírás* első versében: «Kezdetben teremté Isten a *mennyet* és a földet», melyet általában úgy értelmeztek, hogy kezdetben teremtette Isten a látható és a láthatatlan világot. Az Apostoli hitvallás cikkelyét: Hiszek Istenben, mennynek és földnek teremtőjében, az Athanasianum így adja: az összes látható és láthatatlan valók teremtőjében.⁶

Isten az angyalok világát az anyagi világgal egy időben teremtette és nem előbb. Ez *nem hittétel.*

A *IV. lateráni zsinat* ugyan azt mondja: «egyszerre (vagy együtt) az idő kezdetétől fogva (simul ab initio temporis).» Ez a simul azonban jelentheti azt, amit Sir-nál: «Aki örökké él, az teremtett mindent egyaránt» (Vulg. simul; Sept. κοινῆ = együttesen, egy egészként⁷). Mindazáltal tételünk nagyon *valószínű* szemben az ellenkezővel: a) A zsinat által

¹ Cf. *Aristot.* Metaph. XII 8; *Platon* Tim 40. Sympos. 202 d.

² Later. IV. *Denz* 428; Vatic. 3 cp 1 c. 5 Deo *Denz* 1783 1805.

³ Col 1,16; cf. Rom 8,38 Ps 102,19–22 148,1. Job 38,4–7.

⁴ *August.* Faust. XV 5 k.; Ctra Secundin. 5 k.; Synod Bracar. (a. 561) c. 5 *Denz* 235; cf. *Iustin.* Dial. 102, 4; 128.

⁵ *Thom* I 61, 1.

⁶ Cf. Job 38,47 Os 2,21 2 Mac 15,13 Nehem 9,5 Col 1,16.

⁷ Sir 18,1; *Thom* Opusc. 19, 2.

valószínűleg jelzett dologi együvértartozásnak, összerendezésnek természetszerűen kínálkozó velejárója az időbeli együtesség. Ha Isten a két világot egymásnak teremtette, akkor a legtermészetesebb, hogy egyszerre is teremtette. Mint Szent Tamás teológiai megfontolása mondja: az angyalok a teremtésnek egy része. Minthogy Isten művei tökéletesek, nem valószínű, hogy Isten az egyik részt előbb alkotta, mint az egészet. *b)* Ezt az Írás is jelzi a «Kezdetben teremté» közvetlenül kínálkozó értelmével; és nem mond ellen Jób: «Hol voltál, mikor a föld alapjait letettem?... Miközben együttesen dicsérték engem a hajnali csillagok, és ujjongtak az Isten fiai mindnyájan?»¹ Ez ugyanis értelmezhető a második teremtésre. A szentatyák állásfoglalása nem egyöntetű; sokan azt tanították, hogy Isten előbb teremtette az angyalokat, mint a látható világot.²

48. §. Az angyalok természete.

Diekamp II 13 14; *Bartmann* I § 69; *van Noort* 2, 1; *Pesch* III n. 261–388; *Scheeben* II 56–93; *Petav.* De ang. I 2–14 II 1–5. – *Thom* I 58–60; 106 107 111 114; *Gent.* III 108–110 IV 93 kk.; *Verit.* 8; *Suarez* De ang. I 5–15 II–IV; *Salmant.* De ang. 1–9; *Billuart* de ang. 1, 3–5; 2; 3; 7; 8, 1; *Berti* De ang. X 1, 2–5; 2, 1–6 12; *Frasen* De ang. 1, 2 3; 2. – *W. Schlössinger* Die Stellung der Engel in der Schöpfung (Jahrbuch für Philosophie und spekul. Theologie Jahrgang 25 27); *Die Erkenntnis der Engel* (u. o. 22 23); *Das angelische Wollen* (u. o. 24); *Fr. Schmid* Quaestiones selectae ex theologia dogmatica 1891 p. 28 kk.

1. Az angyalok tiszta szellemisége.

Tétel. **Az angyalok tiszta szellemek;** azaz nincsenek testi szervezethez kötve, mely létüknek vagy tevékenységüknek akár föltétele akár szerve volna. – Hogy az angyalok az *embernél kiválóbb szellemi valók, hittétel* a IV. lateráni zsinat alapján. Hogy *tiszta szellemek* a tétel értelmében, ma általánosan elfogadott *biztos* nézet, melyet a lateráni zsinat is jelez, mikor az angyalokat megteszi felső foknak ebben a rangsorban: anyag, anyag-szellemi egység, szellem. Ha ugyanis lényegesen anyaghoz kötött szellemek volnának, nem képviselnének új fokot a teremtésben, hanem csak finomabb kiadásban megismételnék az embereszmében is kifejeződő teremtoi gondolatot.

Bizonytás. A *Szentírás* állandóan szellemeknek nevezi az angyalokat. Ezzel azonban a fönt meghatározott értelemben tiszta szellemeknek akarja őket mondani; nem ugyan forma szerint, de igenis tartalmilag: *a)* Maga az Üdvözítő értelmezte hitelesen a szentírási szellemeszmét, mikor föltámadása után megjelent tanítványainak: «Tapintsatok meg és lássátok, mert a léleknek húsa és csontjai nincsenek, amint látjátok, hogy nekem van».³ *b)* Az angyalokat tudatos ellentétben az emberrel nevezi szellemeknek: «Mikor a tisztátalan lélek kimegyen az emberből...»⁴ «Nem a test és vér ellen kell tusakodnunk, hanem a fejedelemségek és hatalmasságok ellen, a gonoszságnak égi magasságokban levő szellemei ellen.»⁵ Ha tehát az angyalok a *Szentírás* előadása szerint testben jelennek meg (*angelophaniae*), ez a testük csak látszatos, mint Ráfael maga megmondja Tóbiásnak: «Látszólag ugyan ettem és ittam veletek; én azonban láthatatlan étellel és itallal élek, mely rejtve van az ember szemé elől».⁶ Ami a *hagyományt* illeti, a szentatyák tekintélyes része

¹ Job 38,4–7.

² Igy pl. *Naz.* Or. 38, 9 10; *Chrys.* in Gen hom. 2, 2; *Ambr.* Hex. I 5; *Hilar.* in Ps 135, 8. A mi állásfoglalásunk értelmében: *Epiph.* Haer. 24, 25; *Theodoret.* in Gen 3; *Aug.* Civ. Dei XI 33.

³ Lc 24,39.

⁴ Lc 11,24.

⁵ Eph 6,12; cf. Col 1,16 Mt 8,16 Lc 6,18 9,39 10,20 Act 23,8 Heb 1,14 Ap 1,4.

⁶ Tob 12,19; cf. Jud 13,20 Dan 9,21 14,35.

kifejezetten szellemiséget tulajdonít az angyaloknak.¹ Igen határozottan ebben az értelemben foglal állást Szent Tamás is, és vele a hittudósok túlnyomó többsége a középkorban.

Nem kevesen (Iust., Clemens Al., Basil., Ambr., Gennadius, Fulgentius stb.)² azonban a szentatyák közül, sőt középkori hittudósok is sokan Bonaventurától Caietanus-ig és Banez-ig azt tanították, hogy az angyaloknak is van testük; igaz, sokkal finomabb és tökéletesebb, mint az embernek: «szellemies test», miként a föltámadottnál.³ Ennek a föltűnő jelenségnek van a) *exegetikai oka*. Ezek az atyák ugyanis nem egy szentírási helyet csak úgy tudtak értelmezni, ha az angyaloknak testet tulajdonítottak. Így: «Angyalaidat szélvésszé teszed, és szolgálodat perzselő tűzzé» (Vulg.)⁴. Ennek helyes értelme (melyet az új magyar szentírásfordítás ad is): Isten az angyalokat fölhasználja akaratának végrehajtására és hatalmának nyilvánítására, különösen ítéleteinek végrehajtására, miként a szélvésszt és a tüzet. Továbbá: «Látták az Isten fiai (sok Sept. kódexben: οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ), hogy az emberek lányai szépek, és feleségül vették közülük mindazokat, kiket kiszemeltek».⁵ Ezen akadt meg Szent Ágoston⁶ is, és a középkori teologusok is a kelletténél többet foglalkoztak azzal a kérdéssel, mikép léphettek házasságra emberekkel az angyalok.⁷ A szövegösszefüggésből azonban kétségtelen, hogy az Isten fiai itt a jámbor emberek, nevezetesen a setíták. b) Van *bölcséleti oka*. Az akkori sztoikus bölcsélet hatása alatt akárhányan nem tudták elgondolni a merő szellemiséget, és minden lény fönnállásához szükségesnek ítélték egy (az illető lény mivoltához méltó) testiséget, még Istennél is. Náluk tehát a testiség kevésbé szabatos, de nem hibás fölfogás szerint voltaképpen szubstancialitást jelent. c) A legtöbb *skolasztikus*, aki ehhez a fölfogáshoz hajlott, arra a magában helyes meglátásra támaszkodott, hogy az angyalok szellemisége egyfelől nem abszolút szellemiség, miként az Istené, hanem létében és fönnállásában az anyagvilágra van utalva; másfelől nem tiszta ténylegesség (actus purus), hanem képességekkel van teli. Náluk tehát, különösen a ferenceseknél anyagiság annyi mint képesség, potencialitás. Tehát valamilyen értelemben szabad az angyalokat anyagi valóknak nevezni: «Az anygali valók középhelyet foglalnak el Isten és a testi valók között; ám a középső, ha egyik véglethez hasonlítom, a másik végletnek látszik; így pl. a langyos a forróval összehasonlítva hidegnek látszik».⁸

A *teológiai megfontolás a) lehetségeseknek* találja a tiszta szellemeket. Megállapítja ugyanis, hogy a testtől megvált lélek is a föltámadásig test nélkül, tiszta szellem módjára él; sőt a bölcselő halhatatlanság tana a léleknek ilyen létet tulajdonít az egész örökléten keresztül. b) Másrészt pedig *illőnek* találja, hogy legyenek testetlen szellemek, mert hisz csak így valósul az emberrel szemben egy új teremtő gondolat: a szervezethez nem kötött szellem; és csak így érvényesül kellőképpen a változatosságnak Szent Tamástól annyit hangoztatott törvénye a teremtésben.

Az angyaloknak az anyagvilághoz való viszonya. – Jóllehet az angyalok szellemi valók, mégsem tiszta szellemek abban az elvont értelemben, hogy az anyagvilággal semminemű kölcsönhatásban nincsenek, mint a Leibniz-féle monasok. A Szentírás tanúsága szerint ugyanis nem teljesen függetlenek az anyagvilág kategóriáitól, a tértől, időtől, változástól, kölcsönhatástól.

¹ Euseb. Demonstr. ev. IV 1; Nazianz. Or. 28, 31; 31, 15; Chrysost. in Gen 22, 2; Nyssen. in or. Dom. 4; Theodoret. in Gen 40; Ps. Dionys. Cael. hier. 15; Gregor. M. Moral. II 7, 8; IV 3, 8.

² Iustin. II 5; Clemens A. Paedag. III 2 fin.; cf. Fulgent. Trinit. 9.

³ 1 Cor 15 értelmében.

⁴ Ps 103,4.

⁵ Gen 6,2 cf. Jud 6.

⁶ August. Civ. Dei XV 23.

⁷ Cf. Thom I 51, 3 ad 6.

⁸ Thom I 50, 1 ad 1; cf. Damascen. Fid. orth. II 3.

1. Az angyalok mint szellemek *nem szükségkép foglalnak el helyet*, amint tévesen gondolta Theodorus Mopsuestenus és Theodoretus. Egy pontban is lehetnek; sőt egyszerre többben. Hisz a szellemi valókban nincs rész részeken kívül, sem taszító erő, minék következtében kiszorítanak egymást. Miként sok gondolat megfér egy elmében egyszerre anélkül, hogy feszélyeznék és szorítanak egymást, épúgy lehet sok angyal egyszerre egy helyben. De amikor tevékenységet akarnak kifejezni az anyagvilágban, *nekik is el kell foglalni tevékenységük helyét*. A Szentírás tanúsága szerint nagy utakat tesznek, nemcsak avégből, hogy változásokat idézzenek elő a látható világban, hanem azért is, hogy tájékozódjanak, tanuljanak;¹ és egyszerre csak egy helyen tevékenyek.² Tevékenységük köre azonban sokkal nagyobb, mint az emberé; továbbá a helyet, ahol vannak, nem test módjára (circumscriptive), hanem szellem módjára (definitive) foglalják el, amennyiben ott érvényesítik erejüket (praesentia per contactum virtutis).³

2. Ami az angyaloknak az időhöz és a változáshoz való viszonyát illeti, minthogy időben vannak teremtve, *az idő egymásutánja* rájuk és létükre is vonatkozik. Nem rendelkeznek egyszerre minden léttartalommal, melyre egyáltalán képesek, hanem az egymásután bontakozik ki tudatuk előtt. Az angyalok szellemisége nem abszolút egyszerűség, miként Istené; létük kizárja ugyan a fizikai, őanyagból és formából való összetettséget, de nem a metafizikait, a potencialitást. A kinyilatkoztatás tanúsága szerint az angyalok gyakrabban tanakodnak, fontolgatnak, terveiket megváltoztatják.⁴

Két irányban azonban mégis viszonylag szabadok a változással szemben: *a) Nincsenek kitéve a szubstanciás változásnak*, miként az ember (halál). Mint szellemi valók természetből halhatatlanok,⁵ és nem természetfölötti isteni ajándék útján, mint Scotus, Biel, Vasquez tanították. Halhatatlanságuk természetesen még gondolatban sem függetleníthető Istentől; és nem magátólvaló abszolút halhatatlanság az, miként Istené. *b) Azután tiszta szellemiségüknél fogva az anyagvilág változásai nem ragadják úgy magukkal, mint minket, kik testünk révén bele vagyunk vetve a változások kellő sodrába.* Elevenebb és erőteljesebb szellemi életük a multat könnyebben és biztosabban jeleníti meg és a jövőbe messzebb területen és nagyobb sikerrel hatol be. Ezáltal élettartamuk az idővel szemben bizonyos fokig függetlenné válik; tartamuk a skolasztikusok szerint az *aevum*, mely az idő és örökkévalóság között foglal helyet (30. § 2).

2. Az angyalok természeti képességei.

Az angyalok mint szellemi valók értelemmel és akarattal rendelkeznek, és akaratukat a világ folyásában bizonyos fokig érvényesíteni is tudják, azaz *van tetterejük*, hatalmuk.

1. *Az angyalok értelme* az emberinél sokkal kiválóbb. Ez a Szentírásnak biztos tanítása, mely az angyali kiválóságot általában és az angyali tudást külön az ember számára eszménynek és mértéknek állítja oda. A zsoltáros általánosságban mondja: «Kevéssel tetted őt (az embert) kisebbé az angyalnál».⁶ Azután a tudást illetőleg: «Te azonban uram király, olyan bölcs vagy, amilyen bölcs az Isten angyala, s így mindent megérintsz a földön».⁷ Az Üdvözítő szerint az ítélet napját senki sem tudja, «még az ég angyalai sem».⁸

¹ Cf. Job 1–2 Zach 1 6 Tob 12 Ap passim Mt 4,11 Mc 13,32 Lc 2,15 8,27–33 Eph 6,22 2 Pet 2,4.

² Tob 8,3 Eph 6,12 Ap 12,8.

³ Thom I 52, 1; Pot. 3, 19 ad 2; Quodlib. I 4 c.

⁴ Cf. Dan 4,14 10,13–11,1; Thom I 9, 2.

⁵ Cf. Lc 20,36; Thom I 50, 5; Gent. II 30 55.

⁶ Ps 8,6; cf. Gal 4,14; 2 Pet 2,11.

⁷ 2 Reg 14,20.

⁸ Mc 13,32; Mt 24,36.

Mindazáltal az angyal tudása *nem terjed ki a)* az ember szabad jövő cselekedeteire.¹ A szabad jövő cselekedetek ugyanis jelen teremtett okaikban nincsenek adva, hanem csak nagyon is szűk határok közt, bizonytalan körvonalakkal vannak jelezve; ezek alapján csakis bizonytalan sejtéseknek lehet helye.² *b)* Nem tudják az ember rejtett, titkos gondolatait, érzéseit, elhatározásait.³ Az emberi lélek ugyanis mint szellem nem természetszerű szükséggel nyilatkozik meg kifelé; legbelseje csak saját maga és teremtője előtt áll nyitva; más számára csak akkor, ha megnyitja. *c)* Még inkább rejtve vannak előttük Isten titkai.⁴

Az angyali tudás tárgykörének és módjának részleteire nézve teljességgel következtetésekre vagyunk utalva. *Szent Tamás* a tiszta szellemnek aristotelesi fogalmára és az aristotelesi kozmológiára támaszkodva az angyalokat a hold fölötti változatlan égitestek mintájára fogja föl,⁵ és a következőkép *jellemzi a természeti angyali értelmet*.⁶

Az angyali tudásnak közvetlen sajátos tárgya (obiectum immediatum specificum) a teremtett lények a maguk általános eszmei mivoltában, nem mint az embernél az érzéki egyedben valósuló általános eszme (intellegibile in sensibili). Ezeket *az eszméket* minden egyes angyal a létrejöttkor hozományul *készen kapja* (scientia infusa), mielőtt még föltárulna előttük a látható világ, mely amaz eszméknek megtestesülése. Így Isten eszméinek kétféle kisugárzása van: egy az angyali elmékbe és egy a látható világba.⁷ Ez eszmék közvetítésével megismerik Istent közvetve, következtetés útján, saját magukat pedig közvetlenül tulajdon tevékenységük, illetve szubstanciájuk által. A létező valókat az angyal úgy ismeri meg (Szent Ágoston *cognitio vespertina*-ja), hogy a teremtett dolgoknak veleszületett eszméit a létezők felé mint figyelmének határpontjai felé fordítja, s ezek aztán terminálják, de nem determinálják ismereteit. A természet rendjében az angyal nem tévedhet: amiről van készen kapott, veleszületett eszméje, azt helyesen ismeri meg; arról pedig, amiről nincs, nem alkot ítéletet.

Hogy milyen lehetne és lehetett volna az angyalok pszichológiája, azt jól megvilágítja Szent Tamás levezetése. A tényleg *létező angyali világréndre* azonban nem mindenestül illik rá. Itt kétségtelen ugyanis, hogy az angyalok bizonyos dolgokat nem ismernek meg helyi megközelítés nélkül; vagyis a testek, az anyagvilág lényei nemcsak terminálják, hanem befolyásolják, determinálják ismeretüket.⁸

2. Hogy *az angyaloknak van személyes szabad akaratuk*, következik szellemiségükből. A Szentírás kifejezetten is tanúsítja, mikor erkölcsi magatartást tulajdonít nekik;⁹ nevezetesen az angyalok próbája és sokaknak bukása csak a szabad akarat föltevése mellett lehetséges. Minthogy az angyalok értelme áthatóbb az emberinél, nevezetesen tisztábban látják a célokat, kivált a végcél és a kínálkozó eszközöknek alkalmasságát vagy alkalmatlanságát, s mivel a test és az anyagvilág kísértései nem vetnek akadékos célirányos törekvéseknek: akaratuk az emberinél sokkal nagyobb erővel, állhatatossággal és következetességgel irányul a jóra, és különösen a végcélra, sokkal kevésbé hozzáférhető a változásnak és nevezetesen a bűnnek.

¹ Is 43,28 46,9 Mt 24,36.

² *Thom* I 57, 3.

³ 3 Reg 8,39 2 Chron 6,30 Jer 17,9; cf. *August.* Gen. lit. XII 17, 34; 22, 48; *Thom* I 57, 4; Verit. 8, 13.

⁴ 1 Cor 2,11.

⁵ *Thom* I 55, 2.

⁶ *Thom* I 55 ss.; *Gent.* II 96 ss.; Verit. 8, 6 ss.

⁷ Szent Tamás és követői itt Szent Ágostonra támaszkodnak, aki szerint az angyalok létük első pillanatától kezdve látják a teremtendő dolgokat az Igében: *cognitio matutina*; utóbb pedig Isten megmutatja nekik a már megteremtett világot (abban a hat képben, melyet a Hexaéméron tár elénk): *cognitio vespertina*. *Civ. Dei* XI 29; Gen. lit. II 8, 17.

⁸ Job 1,7 2,2 Mt 13,41 1 Pet 5,8 Eph 3,10.

⁹ Ps 102,20 Lc 15,7 1 Pet 1,12 2 Pet 2,4 stb.

Egyáltalán *változhatatlan és vétkezhetsen-e az angyal?* – Sok *tomista* és Alexander Halensis szerint az angyal már létrejöttének első pillanatában rendelkezik egész eszmekészletével, mely állásfoglalásainál szóbajöhet, s ezért mindjárt léte első pillanatában végleg foglal állást, és azután már változhatatlan az akarata. Nem mintha a változás absztrakt lehetsége nem maradna meg benne; hanem, mert nincs ami változásra, tehát vétkezésre is készítené. A vétkezés lehetősége csak akkor áll elő az ő számára, amikor természetfölötti parancsot kell teljesítenie, mely esetleg ellenére jár természeti vágyainak és homályban hagyja értelmét. Mások (*Scotus*, Aegidius Colonna, Vasquez, Suarez, Petavius, Billuart) ellenben azt tartják, hogy az angyal, míg végállapotát el nem érte, változékony és vétkezhetsen is. És ennek a nézetnek nagyobb a valószínűsége. Mert egyrészt az angyal nem abszolút, hanem teremtett szellem, és mint ilyen alá van vetve az időnek, tevékenységét kénytelen mozzanatok egymásutánjában kifejtteni. Ezzel azonban már adva van a lehetőség (de nem egyúttal a valószínűség) arra, hogy egy adott helyzetben figyelmen kívül hagyja a végcél. Még sokkal inkább alá van vetve akarata annak a változandóságnak, mely az érzelmi életben nyilvánul. Az angyali akarat ugyanis a jónak nem teremtője, hanem csak áhítója; tehát alkalmas arra, hogy a jónak gondolata megihlessen és fölgerjesszen. Csakugyan az Írás és a liturgiák szerint az angyal tud örülni, szomorkodni, lelkesedni, gyűlölni.¹

3. *Az angyalok tetteje*, hatalma érvényesül az anyagvilágban, az emberrel szemben és a tiszta szellemek világában.

a) Az angyalok képesek *az anyagvilág* erőit és tömegeit mozgósítani bizonyos célok és hatások elérésére (*per applicationem virtutis*); még pedig sokkal nagyobb arányokban, mint az ember; nevezetesen több erőt, gazdagabb és meglepőbb kombinációkban tudnak mozgósítani; ebből magyarázhatók meg a bukott angyalok látszólagos csodatevései. Ezt a tényállást elárulják már egyes angyalcsoportok nevei is: erősségek és hatalmasságok²; ez a hatalmuk különösen nagy arányokban mutatkozik, mikor végrehajtják Isten büntető ítéleteit.³ De az elme is következteti az angyalnak magasabb szellemiségéből. Hisz az ember technikai teljesítményei is kézzelfoghatóan mutatják, hogy a gondolat, a szellem hasonlíthatatlanul erősebb az anyagnál. Az ember csak szelleme vagyis esze és akarata által tud úrrá válni a nála sokkal erősebb állatok és a természet erői fölött, amennyiben az adott természeti erőket és törvényeket kombinálja és határozott célokra irányítja; *mens agit molem*. Az angyaloknak ez a hatalma azonban természetesen nem korlátlan: mindig bizonyos térre van korlátozva, s a teremtés és az igazi csodatevés határáig nem érhet el.

b) Az angyalok tudnak *hatni az embernek* nemcsak testére (ez ugyanis adva van az anyagvilág fölötti hatalmukkal), hanem a *lélekre* is. Ez a Szentírás kétségtelen tanítása: az angyal megjelent álmában Józsefnek és másoknak.⁴ Ez a hatás azonban csak közvetett és erkölcsi lehet. Az angyalok ugyanis az anyag fölötti hatalmuknál fogva tudnak hatni az emberi fantáziára, régi képzetek fölidézése és újak megindítása által, amennyiben t. i. megfelelő tárgyakat állítanak az érzéklés elé; és így közvetve az értelemre és akaratra is hatnak; továbbá érzéki gerjedelmeket tudnak kelteni, és így is közvetve befolyásolják az akaratot.⁵ Az angyalok látható megjelenése (*angelophania*) ezek értelmében kétféleképp lehetséges: Az angyalok képesek bármilyen anyagot, tehát a levegőt is test formájára alakítani, és az így megformált testtel megfelelő életműködések végeztetnék; nem mintha ezt a testet belülről tudnák éltetni és alakítani, hanem van hatalmuk és erejük irányítani (*non tamquam informatores, sed tamquam motores representati per corpus mobile*; olyanformán

¹ Cf. Lc 15,7 1 Pet 1,12.

² 2 Pet 2.

³ Is 37,36 Tob pass. Mt 28,2; cf. 8,32; Ap 5,8 8,3 14,18 15,7.

⁴ Mt 2,13; cf. Zach 1,9 Lc 22,3 Jn 13,2.

⁵ Thom I 111, 1–3; 106, 2.

mint a bűvár a bűváruhában van).¹ Képesek azonban külső anyag igénybevétele nélkül is úgy hatni érzeinkre, hogy testi megjelenés gyanánt fogjuk föl. A megjelenés előbbi módja mindenesetre a gyakoribb.

c) A szellemi világban az angyalok mindenekelőtt képesek gondolataikat közölni. A Szentírás nem egyszer szól az angyalok nyelvéről és beszédéről.² Az *angyali beszéd* mivoltát Szent Tamás³ így gondolja: Az angyal a közlésre szánt gondolatát egy akarati elhatározással a megszólítotthoz igazítja; és ez elégséges föltétel arra, hogy a megszólított a szólóról való egyetemes ismeretéből, melyet teremtésekor készen kapott, kiválogassa és megjelenítse tudatában a kérdéses gondolatot. – A kinyilatkoztatás szerint bizonyos angyaloknak mások fölött annyiban is van hatalmuk, hogy el tudják őket távolítani az égből,⁴ avagy megkötni.⁵

3. Az angyalvilág tagozottsága.

1. *Az angyalok száma* meghaladja az emberi képzeletet: «Ezernyi ezren szolgáltak neki és tízezerszer százezren hódoltak neki».⁶ «Van-e száma (Isten) seregeinek?»⁷ A bukott angyalok száma is megolvashatatlan sokaság.⁸

A *szentatyák* olykor kísérletet tesznek ennek a számnak legalább viszonylagos meghatározására és evégből misztikus értelmezésben fölhasználják a tíz drachma vagy a száz juh példabeszédét⁹: az elveszett az ember, a megmaradtak az angyalok, kiknek száma eszerint úgy viszonylik az emberéhez, mint 99 vagy 9 az 1-hez. Azonban az ilyen számításokra a kinyilatkoztatás nem nyújt semmiféle alapot. Annyit azonban belát és kikövetkeztet a hívő *elme*, hogy az az Isten, aki fogyhatatlan változatosságban teremtett megszámlálhatatlan egyedeket és fajta látható világban, teremtő erejének és leleményességének ezt a kimeríthetetlen termékenységét nem tagadhatta meg abban a szellemvilágban, mely a teremtés virága, melyben a teremtésnek rendeltetése, Istennek formális dicsőítése a legtisztábban jut kifejezésre. Szent Tamás szerint több angyalfaj van, mint anyagi létfaj.¹⁰

2. Miképp tagolódnak az angyaloknak ez a nagy száma? Albertus és Toletus szerint az angyalok egy fajta alkotnak és csak szám szerint különböznek egymástól. A legnagyobb fokban *valószínű* azonban, hogy *az angyalok beláthatatlan serege fajokba van osztva* és ép úgy mint a látható világ, gazdag változatú kozmoszt alkot. a) A *Szentírás* ugyanis állandóan említi az angyalok bizonyos osztályait: a szeráfokat,¹¹ a kerubokat,¹² a négy élőt,¹³ a királyi-székeket¹⁴ stb. Ezek az elnevezések, ha nem is teljesen egyértelmű hozzárendeléssel, általában nemcsak hivatali hanem természeti különbségeket is jelölnek. Különbözőképp vannak ugyanis leírva, különféle dolgokhoz vannak állandóan hasonlítva (csillagok, lámpások, drágakövek¹⁵); és ami fő: ezek a nevek a bukott angyalokat is megilletik¹; azok pedig kiestek

¹ Thom 1 51, 2 3.

² 1 Cor 13,1; cf. Zach 1,9. Is 6,3 Dan 8,16. Jud 9.

³ Thom I 107, 1.

⁴ Ap 12.

⁵ Tob 8,3 Jud 6 2 Pet 2,4 Ap 9 etc.

⁶ Dan 7,10.

⁷ Job 25,3; cf. Deut 33,2 Ps 67,18 Mt 18,10 26,53 Lc 2,13 Heb 12,22 Ap 5,11.

⁸ Mt 12 Mc 5,9 Ap 9,16.

⁹ Mt 18,12–14; Lc 15,8–10.

¹⁰ Thom I 50, 3; cf. Pot 6, 6; Gent. II 92.

¹¹ Is 6,2.

¹² Gen 3,24 Num 7,8. 1 Reg 4,4 2 Reg 6,2 4 Reg 19,15 1 Chron 13,6 Ps 79 98 Is 37,16 Dan 3,50 Ez 1,10 10,3 28,14 41,18.

¹³ Ap 4,5.

¹⁴ Col 1,18 Eph 1,21 3,10 stb.

¹⁵ Job 38 Is 14 Ez 28.

hivatalukból. *b)* Ezért a *szentatyák* is általában azon a nézeten vannak, hogy ezek a szentírási csoport-nevek természeti különbségeket jelölnek.² *c)* A teremtés jelentős alaptörvénye: az *egység, mely a változatosságban mutatja meg erejét*, érzékeny csorbát szenvedne, ha éppen a legkiválóbb teremtményekkel szemben volna fölfüggesztve. Egyetlen angyalfaj létezése monotoniát, sőt bizonyos mechanizmust vinne bele éppen abba a világba, mely magasabb szellemiségénél fogva a mechanizáltságnak és egyhangúságnak teljes ellentéte.

Vajjon az egyes fajok egyedekbe bontakoznak-e vagy sem, erre nézve Szent Tamás azt tanítja, hogy minden faj csak egy egyeddel van képviselve. Mert úgymond, az egyedítés elve (principium individuationis) a meghatározott, megjelzett anyag (materia signata); s minthogy ez hiányzik a tiszta szellemek világában, nincs ami ott egy-egy angyalforma (faj) ismételt befogadása által az azonos faj eszmének egyedi változatait tudná létrehozni. – A kérdést a kinyilatkoztatás útmutatásaiból nem lehet eldönteni. A spekulatív megfontolás előtt világos, hogy az angyalvilágban elesik a legfontosabb fajkritérium: «azok az egyedek tartoznak egy fajhoz, melyek egymás között termékeny utódokat képesek létrehozni». Más részről azonban a tiszta szellemi valók is igen sok fogódzópontot nyújtanak léttartalmi különbözőség teremtésére: az egymástól és a világtól való függés foka, az értelmi és akarati képességek és élettartalmak lehetséges irányai és fokai, e különbözőségek összerendeléseinek (koordinációinak) eshetőségei szinte kimeríthetetlen lehetőségeket nyitnak arra, hogy amint Isten fajokba sorozta az angyalokat, ugyanígy egy fajon belül számos egyéni vagy osztálybeli változatot (ú. n. típust) hoz létre, és ilyenformán itt is kiépíti az egység és sokság harmoniájának nagy törvényét.

3. A fajokba tagozódó angyali seregek jól rendezett birodalmat alkotnak, amennyiben *karokba sorakoznak, melyek alá- és fölérendeltség viszonyában vannak*. A középkori hittudósok nagy egyértelműséggel az angyaloknak *kilenc karát* sorolják föl, melyek három rendbe, hierarchiába vannak osztva, s alulról fölfelé így sorakoznak: angyalok, arkangyalok, fejedelemségek; erősségek, hatalmasságok, uralmak; trónusok, kerubok, szeráfok. Hierarchiai szerepük Ps. Dionysius szerint abban áll, hogy papi szentelő tevékenységükkel a felsőbbek az alsóbbakat és ezek között ismét a legelső az embereket megtisztítás, fölvilágosítás útján Istennel egyesítik (via purgativa, illuminativa, unitiva). A skolasztikusok általában úgy gondolják, hogy a legfelső hierarchia Isten szemléletébe van merülve, a középső megalkot és a legelső végrehajt a világkormányzásra vonatkozó bizonyos terveket.

Ennek a tanításnak az újabb hittudósok egyöntetű nézete szerint nincs kötelező *dogmatikai* jellege. A szentatyák ugyanis általában és rendszeren hét angyali kart számlálnak (Szent Pál alapján³ öt, hozzá: angyalok és arkangyalok); kilencet a latin egyházban először Ambrosius, a keletiben Cyrillus Hieros. említ;⁴ de csak Ps. Dionysiusnak és Nagy sz. Gergelynek tekintélye (nekik a középkoriak általában az angyalokra vonatkozólag külön magánkinyilatkoztatást tulajdonítottak) terjesztette el. A Szentírás más karokat is sorol föl; Aranyszájú sz. János szerint is «bizonyára vannak még más karok is»;⁵ S ezt látszik jelezni Szent Pál is: A föltámadott Krisztusnak helye mennyekben van «minden fejedelemség és hatalmasság, erő és uralom és minden név fölé, melyet említenek nemcsak ezen a világon, hanem a jövőben is».⁶ Tehát *nem biztos, hogy csak kilenc angyali kar van*.

¹ Eph 6,12 Rom 8,38 Col 2,15.

² *Iren.* II 54; *August.* Ench 11, 58.

³ Eph 1,21 és Col 1,16.

⁴ *Ambros.* Apol. David 5, 20; *Cyrl. H.* Cat. 23, 6.

⁵ *Chrysost.* De incomprehensibili horn. 4, 2; cf. *Iren.* II 21; *August.* Prisc. 14; *Enchir.* 58. Jelentős, hogy a legrégebb prefáció is tizet említ: *Const. Apost.* VIII 12, 8.

⁶ Eph 1,21.

Sokkal *nagyobb valószínűsége van annak a tanításnak, hogy az angyalok három hierarchiát*, vagyis három szent rangosztályt *alkotnak*. Lehet ugyanis, hogy erre utal Szent Pál, mikor azt mondja, hogy a harmadik égbe ragadtatott¹; és ezt javallja a látható világ hármasságának analogiája is (ásvány-, növény-, állatország) is. Az egyes karokat azonban esetleg nem kell mind úgy beosztani ezekbe a rangsorokba, mint Ps. Dionysius tette. Így pl. Szent Mihály, akinek a Szentírás a legkiválóbb szerepet tulajdonítja,² és aki arkangyalnak van nevezve³ (s valószínűleg vele együtt Rafael és Gábel is), aligha tartozik az utolsóelőtti rangosztályba.

49. §. Az angyalok természetfölötti hivatása és a jó angyalok.

Diekamp II § 16 17; *Bartmann* I § 70; *van Noort* 2, 2 3; *Pesch* III n. 389–407; *Scheeben* II 483–94; *Petav.* De ang. II 6–10. – *Bonavent.* Brevil. 2, 8; *Thom* I 62 111–113; *Gent.* III 78 kk.; *Suarez* De ang. V VI; *Billuart* De ang. 4; 8, 2 *Berti* X 2, 7 8 13; *Frasen* De ang. 3, 1 2. – D. *Palmieri* De ordine supernaturali et de lapsu angelorum 1910.

1. Az angyalok természetfölötti hivatása.

1. *Tétel.* **Az angyalok mind Isten boldog színe látására voltak hivatva és evégből megfelelő kegyelemben részesültek.** *Biztos.* V. Pius Baius-al szemben megállapítja, hogy az angyalok számára az örök boldogság nem csupán jutalom, hanem kegyelem is.⁴

A *Szentírás* a jó angyalokról gyakran azt mondja, hogy Istennél vannak, Istent látják.⁵ De a bukott angyalokról is azt tanítja, hogy nem álltak meg az igazságban,⁶ vagyis abban a vonatkozásban Istennel szemben, melybe teremtésükkor állítva voltak; és nem tartották meg méltóságukat.⁷ Valamennyit Jób Isten fiainak nevezi,⁸ és Szent Pál úgy mutatja be, mint ugyanannak a természetfölötti országnak polgárait, melynek az emberek is tagjai.⁹

Ez a *szentatyáknak* is meggyőződése. Szent Ágoston azt mondja: «Isten egyszerre hozta létre természetüket és adta kegyelmüket».¹⁰ A keleti atyák szerint az angyalok a Szentlélektől kapták ugyanazt a szentséget, mellyel ő természet szerint rendelkezik.¹¹ Széltében tanítják azt is, hogy az ember teremtése csak a bukott angyalok okozta hézagok kitöltése végett történt.

A *teológiai megfontolás* megállapítja, hogy az angyalok a természetfölötti hivatásra *rátermettek*. Hiszen szellemek; a szellem pedig fogékony arra, hogy a legbensőbb istenközösségbe emeltessék. De viszont bármennyire kiváló lények is, természettől még sincs képességük és jogcímük erre a közvetlen benső istenközösségre. A jelesebb teremtmény is mérhetlen távolban van Istentől. Az angyalok *tényleges* természetfölötti hivatása eleve nagyon valószínű: *a)* Ha egyszer van egyáltalán természetfölötti rend, amint ez kétségtelen (53. §), akkor abból nem lehetnek kirekesztve a legkiválóbb teremtmények. *b)* Ha az ember természetfölötti életre van hivatva, akkor nyilván a nála annyival kiválóbb angyal is. Ez a tény aztán módot ad az embernek természetfölötti életének mindjárt a kezdetén csatlakozni a világot átfogó természetfölötti birodalomnak egy már jól megszervezett és kiérett

¹ 2 Cor 12,2.

² Ap 12,7.

³ Jud 9.

⁴ *Denz* 1003 1004.

⁵ Is 6,3 Dan 7,10 8,13 Mt 18,10 Heb 12,22 Ap 7,11 2 Cor 11,14 1 Tim 5,21.

⁶ Jn 8,44; cf. Lc 10,18.

⁷ Jud 6; Is 14,12. és Ez 28,12-at sok szentatyá tipusos értelemben szintén az angyalokra vonatkoztatja.

⁸ Job 38,7.

⁹ Col 1,15–20.

¹⁰ *August.* Civ. Dei XII 9, 2; cf. XI 11; *Corrept.* et gr. 10, 17; *Ambros.* In Ps 118 sermo 7, 8; *Spirit.* S. I 7.

¹¹ *Basil.* *Spirit.* 16, 38.

tartományához; és fölmenti őt attól, hogy ebben a fölötté nehéz dologban előképek és támogatás nélkül a kezdeményezés és alapítás kockázatos munkájára vállalkozzék. A legmagasabb szellemi életben, a természetfölötti rendben a kezdeményezés és úttörés munkája inkább illik az önállóbb, mozgékonyabb, szellemi erőtől duzzadó angyalokhoz, mint az anyagvilágba nyűgözött és annak ezernyi kölöncével viaskodó emberhez.¹

Az angyaloknak természetfölötti hivatásukhoz való fölkészültsége. – Az emberi természetfölötti hivatás analogiájából és a természetfölötti rend fogalmából foly, hogy a) kaptak kinyilatkoztatást. Hogy ez kifejezetten tartalmazta-e a Szentháromságnak és a megtestesülésnek titkát, mint Suarez tanítja, nem bizonyos; Szent Pál utalásai és a természetfölötti rend leglényegéről vallott fölfogásunk (3. § 1) valószínűvé teszik.² b) Nem lehet kétséges, hogy megfelelő kegyelemben is részesültek; hisz kegyelem, vagyis természetfölötti tevékenységre képesítő erő nélkül nincs természetfölötti élet; tehát nem is lehet természetfölötti hivatás. A kegyelem mértékét illetőleg Szent Tamás azt tanítja, hogy a természettől fogva kiválóbb angyalok több kegyelemben is részesültek.³ – Minthogy az angyalok természetfölötti életre voltak hivatva, de nem mindnyájan feleltek meg ennek a hivatásnak, a hittudósok általában *három mozzanatot különböztetnek meg az angyalok életsorában*: 1. a teremtés és természetfölötti fölkészítés; 2. a próba és végleges önelhatározás; 3. a végleges állapot elfoglalása.

Sokat vitatott kérdés azonban, vajjon e mozzanatok mindegyikének milyen természetfölötti tartalom felelt meg, és milyen ütemben követték egymást. Lombardus, a Victorinusok, a régibb és az újabb *ferences iskola* (Halensis, Bonaventura; Scotus), Rupertus szerint az angyalok megteremtésük után egy bizonyos időpontban megfelelő segítő kegyelmet kaptak, melynek erejében határozhattak végleges állapotuk felől. A döntés után a jók megkapták a megszentelő kegyelmet és az örök boldogságot, a hűtlenek pedig az örök kárhozatra jutottak, anélkül, hogy valaha is a megszentelő kegyelem állapotában lettek volna. Nem így a *tomisták*, akikhez ebben a kérdésben a nevesebb molinisták is csatlakoztak. Őszerintük az összes angyalok teremtésük pillanatában megfelelő segítő kegyelmet kaptak, mellyel közreműködve mindnyájan fölkészültek a megszentelő kegyelemre, és azt ugyanebben az időpontban (a dolog természete szerint később, de időben egyszerre) meg is kapták valamennyien. Csak ezután következett a próba és a végleges döntés. Tehát valamennyi angyal a megszentelő kegyelem állapotában volt teremtve. Ez a fölfogás elsőbbséget érdemel nemcsak Szent Tamás tekintélye miatt, hanem, mert mellette szól az atyáknak is túlnyomó többsége⁴; sőt támogatja a Szentírás is, amennyiben valamennyi angyalról azt mondja, hogy igazságban, kiváló méltóságban teremtette őket az Isten.

2. Tétel. Természetfölötti állapotuk véglegesülése előtt az angyaloknak próbát kellett állniok; vagyis szabad állásfoglalással tanúságot kellett tenniök Isten iránti hódoló odaadásukról.

A bukott angyalokra nézve ez biztos teológiai következtetés. Hittétel ugyanis, hogy a bukott angyalok saját vétkükből lettek gonoszokká, és estek ki természetfölötti állapotukból.⁵ Ez azonban csak úgy lehetséges, ha olyan erkölcsi föladat elé voltak állítva, melytől természetfölötti állapotukban való megmaradásuk függött; vagyis, ha próbán mentek keresztül. Hogy *a jó angyalok is meg voltak próbálva*, bizonyítja az emberek és a bukott angyalok analogiája. S ez abban leli magyarázatát, hogy az üdvekonómiaának egyik sarkalatos

¹ Thom I 62, 2.

² Eph 3,10 Col 1,6 Rom 16,25.

³ Thom I 62, 2.

⁴ Cf. Basil. In Ps 22 (M 39, 333 s.); Aug. Civ. XII 9; Greg. M. Moral. XXXII 23.

⁵ Later. IV. Denz 428; cf. Mt 25,41.

törvénye: Amit Isten a szabad teremtményeknek ajándékkul szánt, arra nézve azt akarja, hogy maguk is megdolgozzanak érte és kiérdemeljék; itt minden adottság egyúttal feladat.

Az eszes teremtményeknek ugyanis van képességük szabadon foglalni állást Isten mellett, és ezért illik, hogy a szabad népek önkéntes hódolatával dicsőítsék teremtőjüket. De másrészt a szabad teremtmények méltósága és lelki-erkölcsi életerejük épsége is megkívánja, hogy a maguk munkája eredményének is tekinthessenek valamit abból, amit ajándékkul kaptak. Így olvad teljes összhangba Isten kegyelme és a teremtmény öntevékenysége. Az ajándék erő kifejtés nélkül ernyeszt és szolgálékelt nevel; az erőfeszítés azonban megfelelő kezdő tőke és komoly eredmény nélkül csüggeszt és sivárra tesz. Ezért mondja ki Szent Pál: «Aki bajvívásban küzd is, csak akkor nyer koszorút, ha szabály szerint küzd».¹ Szent Tamás pedig így okolja meg ugyanezt a gondolatot: Az örök boldogság a végső cél. Nem illő, hogy mindjárt teremtéskor benne találja magát az a teremtmény, mely csak az egymásután mozzanataiban lepörgő tevékenység útján tudja céljait megközelíteni.² Az ilyen megfontolások elől nem zárkozhatott el Szent Ágoston hatalmas szelleme: Fiatal korában még annak a nézetnek hódolt, hogy a jó angyalok Isten boldogító színe-látásában voltak teremtve; tehát számukra próbának nem volt helye.³ 420 után azonban, mikor pedig már a maga jellegzetes predestináció-tanát szinte megdöbbenő élességgel képviselte, azt vallotta, hogy az örök boldogságot hűségük jutalmául kapták.⁴

Az angyal-próba ténye tehát fönnen hirdeti, hogy miként az asztrofizika tanúsága szerint a csillagvilágokban is ugyanazok a fizikai-kémiai törvények uralkodnak mint a földön, *a természetfölötti világbirodalom is azonos törvények szerint épül föl és áll fönn.*

A próba időpontjára és tartamára vonatkozólag a kinyilatkoztatás csak gyér utalásokat tartalmaz. Ezek alapján nem egészen valószínűtlen, hogy a bukás nem egyszerre történt, és némelyek tovább álltak helyt, mint mások. Továbbá az Ap 12-ben jelzett szellemi harc alig értelmezhető másképp, mint hogy némely felsőbbrendű angyal más alacsonyabb rangúakat megkísértett és magával rántott a bukásba. Bizonyos csak az, hogy az ember teremtésekor a kísértő bukása már befejezett tény volt. Hogy azonban egy-egy angyal belső vívódása és döntése aránylag gyorsan ment végbe, következtethető az angyalok tiszta szellemiségéből, értelmük átfogó erejéből és akaratuk nagy energiájából. Szent Tamás azt gondolja, hogy a próba egy-egy angyalnál általában egy pillanat alatt ment végbe, úgy hogy az angyali életnek három mozzanata (teremtés és természetfölötti fölszerelés, próba, véglegesülés) csak tárgyi és nem időbeli egymásutánt jelent; időben egybeesnek és pedig összeesnek a teremtés időpontjával.⁵ A mondottak után ez a kinyilatkoztatás szerint nem valószínű; bár elméletileg nem lehetetlen.

2. A jó angyalok.

1. **Tétel. Azok az angyalok, kik a próbát megállották, nyomban Isten boldogító színe-látására jutottak.** Biztos Origenes-el szemben, aki azt gondolta, hogy az angyalok csak akkor nyerik el örök boldogságukat, mikor az ember iránti kötelességüknek már eleget tettek.⁶

Tételünket nyilván tanítja a *Szentírás* mindazokon a helyeken, hol az angyalokat mint Isten trónállóit, sőt kifejezetten mint Isten-látókat említi.⁷ A *szentatyák* a boldog angyalok

¹ 2 Tim 2,5.

² Thom I 62, 1.

³ August. Civ. Dei XI 19; XII 9, 2; cf. XII 12, 15.

⁴ August. Enchir. 28; Corrupt. et gr. 11, 32.

⁵ Thom I 62, 5.

⁶ Origen. in Lc hom. 35.

⁷ Ps 96,7 1022,0 148,2 Is 6,3 Ez 1 Dan 3,58 7 Ap 4,8 5,11 7,11 Mt 18,10 etc.

közösségét mennyei Jeruzsálemnek¹ ünneplik; benne látják a diadalmas egyház őscsiráját, mely a küzdő egyháznak mintaképe, anyja és váró vendéglátója. A teológiai megfontolás ugyanezt következteti az emberi sors analógiájából.² – Boldogságukat a jó angyalok természetesen *nem vesztik el többé*; az Isten látásával ugyanis összeférhetetlen a tényleges vétkezhetés (125. § 3).

2. Tétel. A végítéletig a jó angyalok Isten akaratából részt vesznek a világ kormányzásában. Biztos.

A Szentírás ugyanis a jó angyaloknak kétféle szerepet tulajdonít: a trónállást és a szolgálást.³ Szolgálatuk azonban nem gátolja trónállásukat, s tiszta boldogságukat nem homályosítja el a szolgálat gondjai és a vele járó szomorú tapasztalatok.

Ebben a szolgálatban részt vesznek *az összes angyalok*, nemcsak a négy vagy öt alsó kar, mint Ps. Dionysius és az ő tekintélye alapján általában a skolasztikusok tanították. Hisz azt mondja az Írás: «Nemde ők mindnyájan szolgáló lelkek, szolgálatra küldve azokért, kik hivatottak örökölni az üdvösséget?»⁴ A szolgáló angyalok természetesen nem nélkülözhetetlen közvetítők az abszolút világtávokban trónoló Isten és a világ között, mint azt a gnosztikusok gondolták, hanem az Isten gondviselő akaratának teremtett eszközei.⁵ Hogy az angyaloknak állandó kozmikus föladatuk is volna (Aristoteles szerint az égi testek mozgatása), sem a kinyilatkoztatás, sem a természettudomány, sem a bölcselő és a hívő elmélődés nem teszi valószínűvé.

Az angyalok világkormányzati tevékenységének fő mozzanatai. – A kinyilatkoztatás szerint ezek a következők: a) Tudtul adják az embereknek Isten akaratát: «Áldjátok az Urat, angyalai mind, ti erős hősök, kik teljesítitek szavát, mihelyt meghalljátok parancsának hangját».⁶ Az angyalok létezését bizonyító legtöbb szentírási hely ilyenekről szól. b) Végrehajtják Isten üdvözítő és büntető akaratát.⁷ c) Isten elé terjesztik a jámborok imádságait.⁸ d) Lelkileg érdekelve vannak az Isten országa ügyeiben: örülnek a bűnös megtérésén és az Egyház gyarapodásán.⁹ e) A végítéletkor segítkeznek a világbíró Üdvözítőnek.¹⁰ Főleg azonban

3. Tétel. A jó angyalok gondját viselik az embernek. Ez így általánosságban *hittétel* az Egyház rendes előterjesztése értelmében. A Szentírás számtalanszor megismétli a zsoltáros gondolatát: «Angyalainak parancsolt felőled, hogy minden utadon őrizzenek; kezükben hordoznak téged, hogy kőbe ne üssed lábadat».¹¹

Majdnem hittétel, hogy minden hívőnek, és erkölcsileg bizonyos, hogy egyáltalán minden embernek van őrzőangyala. Az Egyháznak erre vonatkozó hite elég világosan kifejezésre jut az őrzőangyalokhoz intézett imádságokban, a nekik szentelt oltárokból és ünnepekből.¹²

Az Üdvözítő azt mondja: «Vigyázzatok, hogy meg ne vessetek egyet e kicsinyek közül; mert mondom nektek, hogy azok angyalai az égből mindenkor látják Atyám orcáját, ki mennyekben vagyon».¹³ Mikor a börtönből csodásan kiszabadult Péter váratlanul megjelent a

¹ Ps 12,22 Heb 12,22 alapján.

² Thom I 62, 8.

³ Dan 7,10 értelmében.

⁴ Heb 1,14; cf. Ps 9,11 Gen 3,24 Is 6,6.

⁵ L. 46. § 3; így már egész határozottsággal *Athenag.* Supplic. 24.

⁶ Ps 102,20.

⁷ Gen 3,19 (paradicsom); Num 11,38 (lázadók a pusztában); 1 Chron 21,16 (Dávid); cf. Ex 12,23 Is 37,36 (Szennákerib serege).

⁸ Tob 12,12 Zach 1,12 Ap 8,2–4.

⁹ Lc 15,15; 1 Cor 4,8 Eph 3,10.

¹⁰ Mt 13,39 16,14 24,31 25,31 1 Cor 15,52 1 Thes 4,15 2 Thes 1,7.

¹¹ Ps 90,11–13; cf. Gen 24,7 48,16 Ex 23,20 Ps 33,8 Tob 5,27 Judit 13,20 Mt 18,10 Act 12,15 stb.

¹² Cf. Catech. Rom IV 9, 4.

¹³ Mt 18,10; cf. Gen 48,16 Ps 33,8 90,11–13 Tob tot.

hivók közt, első meglepetésükben fölkiáltottak: «Az ő angyala!»¹ A *szentatyák* mindig így értelmezték az Üdvözítőnek a kicsinyek angyalairól szóló kijelentését. Így Szent Jeromos: «A léleknek ritka nagy méltóságára mutat, hogy születéstől fogva mindegyiknek angyal van az őrizetére rendelve.»²

A *teológiai megfontolás* utal arra, hogy Isten az ő gondviselő tevékenységét általában a másodrendű okok útján fejti ki; benne minden teremtett való és erő a maga természetének megfelelő helyet és szerepet kap. Amint már most természetes, hogy az eszes teremtmények Isten különösebb gondviselésének tárgyai, ép úgy érthető, hogy a gondviselés terveinek végrehajtásában is nagyobb szerep jut nekik. Kiválóbb szellemű és tehetségű emberek vezérszerepet visznek a valláserkölcsei és kulturái törekvésekben és általában a történelem folyamán. Illő tehát, hogy az angyalok, kik az emberrel egy közös Isten-országának polgárai és tagjai, kiválóbb tehetségüknek megfelelően kiválóbb szerephez is jussanak benne. És minthogy az egyes emberi lélek örök-életre-hivatottságával önálló érték, illő, hogy minden egyes ember kiválóbb szellemi külön-gondoskodásnak is legyen tárgya. A gondos szülő megbízható őrzőt ad gyermeke mellé, ha bizonytalan, veszedelmes útra indul. Ugyanígy a mennyei atya nem hagyta megbízható őrizet és vezetés nélkül gyermekeit, kik a földi élet veszedelmes téerein vándorolnak, útban az örök haza felé.³

Hogy az állandó angyali őrzés és vezetés *tapasztalással általában nem igazolható*, nem homályosítja el magát a tény. Az őrzőangyal tevékenysége ugyanis mint rendes tényező szervesen bele van szöve abba az egyetemes nagy erő- és esemény-szövedékbe, melynek az Isten gondviselése biztosítja a célirányosságát. Az őrzőangyal működése az Isten rendes gondviselésének egy tényezője, mint Szent Tamás kifejezetten tanítja.⁴ Már pedig az Isten rendes gondviselő tevékenysége a kinyilatkoztatás és az ész tanúsága szerint kétségtelen tény; de mint olyan közvetlenül meg nem tapasztalható; épúgy mint közvetlenül nem érzékelhető a tömegvonzás (gravitáció) egyetemes és biztos jelensége, mely pedig fizikai létünknek egyik legegységesebb föltétele. Csak a rendkívüli gondviselés vonja csoda jellegénél fogva föltétlenül magára a figyelmünket. Ilyen csodajellegű beavatkozás földi életünkben lehetséges, sőt tényleg meg is történik olykor az őrzőangyal részéről is; de miként a rendkívüli gondviselés általában, adott esetben megfelelő jelek nélkül nem tételezhető föl.

Valószínű, hogy *minden embernek születésétől haláláig egy angyal áll szolgálatára*, aki földi életében soha egészen el nem hagyja, bár Isten rendelkezése értelmében nem minden bűnét akadályozza meg; közvetít közte és a hozzá közel álló élők, sőt holtak közt (bizonyos letagadhatatlan telepatis jelenségek talán ebben lelik magyarázatukat), és halála után Isten színe elé kíséri különítéletre. «Történt pedig, hogy meghalt a koldus, és az angyalok Ábrahám kebelébe vitték».⁵ Nincs azonban semmi alapja annak a hiedelemnek, hogy minden egyes ember mellé van adva egy kísértő gonosz szellem is, amint azt valószínűleg pogány hatás alatt (*genius albus et niger*) néhány egyházi ember is tanította.⁶

Jól megokolt és eléggé egyetemes nézet, hogy *az egyes népek és egyházak élén egy vagy több angyal áll*. Ezt a Szentírás jelzi a zsidókra és perzsákra nézve; az a makedóniai, aki megjelent Szent Pálnak,⁷ szintén annak a népnek angyala lehetett. Ezeknek a helyeknek a

¹ Act 12,15.

² *Hieron.* in Mt 18, 10. Ugyanígy *Origen.* in Num hom. 20, 3; *Basil.* in Ps 33, 5; Ep 11; *Eunom.* III 1; *Chrysost.* in Mt hom. 59, 4. Föltűnő, hogy *Ps. Dionys* és *Gregor. M.* nem tesznek említést róluk.

³ *Catech. Rom.* IV 9, 4; *Thom* I 113, 1 4.

⁴ *Thom* I 113, 2; cf. I 22, 3 c.

⁵ Lc 16,22; cf. *Thom* I 113, 5–7.

⁶ *Herm. Mand.* 2, 6; *Nyssen.*, *Cassian.*

⁷ Dan 10,12 12,1 (ez a hely összevetve Ap 12,7-el szolgál alapul arra a hitre, hogy Szent Mihály, miként hajdan a zsinagógának, úgy most az Egyháznak is vezérangyala; Act 16,9; cf. Ap 1 2.

méltatása alapján vallják tételünket általában az egyházatyák is.¹ Az illőségi megfontolás ugyanolyan szempontokra utal, mint az őrzőangyalokra nézve.

A *teológiai elmélődés* itt még a következő mozzanatokra terjeszkedik ki: Az angyalok² ezekben a sokszor igen súlyos föladatakban gyakran tanakodnak, fontolgatnak, terveiket megváltoztatják. Az sem lehetetlen, hogy nekik is, az őrzőangyaloknak is, akárhányszor csak általános meghagyásuk van Istentől; úgy hogy a részletesebbek megállapítása és a kivitel rájuk van bízva. S minthogy a legszentebb szándék vezeti őket, de nem abszolút bölcsesség, ebben a föltevésben megtörténhetik, hogy intézkedéseik nem mindig a legjobbak. Ez a föltevés megmagyarázná pl. az ószövetségi törvény némely fogyatkozását.³ Mintha Szent Pál ezt jelezné: «A törvény... angyalok által rendeltetett, közvetítő által».⁴ Ez a föltevés nem áll ellentétben Isten bölcsességével és a gondviselés egyetemes analogiájával. Istennek ugyanis általános törvénye, hogy az alsóbbakat felsőbbek által vezeti; gyermekeket szülők, növendékeket nevelők, alattvalókat elöljárók által; jóllehet ezek az utóbbiak épenséggel nem mindig teszik a legtökéletesebb intézkedéseket, sőt nem egyszer tapintatlan vagy oktalan kézzel nem egy életnek sorsába nagyon is kínosan nyúlnak bele. Az őrző angyal szerepét összefoglalja ez a fohász: «Istennek angyala, lelkemnek őrzője, engem rád bízottat mennyei áhítattal világosíts, őrizz, igazgass és kormányozz!»

A jó angyalokat vallásos tisztelet illeti meg. Majdnem hittétel.⁵

A *Szentírás* tanúsága szerint az emberek közt megjelenő angyalokat a címzettek mélységes vallási hódolattal fogadták.⁶ Sőt a szentszerzőknek az angyal-tiszteletnek már túlzásai ellen is állást kellett foglalniuk.⁷ Már a *legrégebb egyházi* írók ebben az értelemben nyilatkoznak: «A jó angyalok seregét mélységes vallási tisztelettel illetjük», mondja Justinus.⁸ Az Egyház egyetemes hitét kifejezi egyetemes régi liturgiája és az angyalok (különösen Szent Mihály) tiszteletére emelt templomok (már a 4. században). A kegyeletes lelkület természetszerű igénye, hogy kivált az őrzőangyal vezetését megfelelően viszonzza: «tiszteletet a jelenléteért, odaadást a jóakarataért, bizalmat az őrsegeért!»⁹

50. §. A bukott angyalok.

Diekamp II § 17 18; *Bartmann* I § 71; *van Noort* 2, 2 3; *Pesch* III n. 397–402 408–15; *Scheeben* II 575–90; *Petav.* De ang. III. – *Bonavent.* Brev. 2, 7; *Thom* I 63 64; *Gent.* III 107–9; *Quaest. disp. de daemonibus*; *Suarez* De ang. VII VIII; *Salmant.* De ang. 10–13; *Billuart* De ang. 5 6; *Berti* X 2, 10 11 13–15; *Frassen* De ang. 3, 3. – *Anselmus* De casu diaboli; *D. Palmieri* De ordine supernaturali et de lapsu angelorum. 1910; *M. Hagen* Der Teufel im Lichte der Glaubensquellen 1899; *Leistle* Die Besessenheit mit besonderer Berücksichtigung der Lehre der Väter 1887; *R. Polz* Das Verhältnis Christi zu den Dämonen 1907; *F. Dölger* Der Exorzismus im altchristlichen Taufritual 1909; *Die Sonne der Gerechtigkeit und der Schwarze* 1918; *J. Smit* De daemoniis in historia evangelica 1912; *L. Bremond* Le diable. Exist-et-il? Que fait-il? 1924.

¹ *Clem. Al.* Strom. VI 17; *Nyssen.* in Cant. hom. 12; *Naz.* Poem. 7, 13; *Basil.* Eunom. III 1; *Theodoret.* in Gen qu. 3; *August.* in Ps 88, 3.

² Dan 10 tanúsága szerint.

³ Így már *Athenagor.* Supplic. 24.

⁴ Gal 3,19.

⁵ Nicaen. II *Denz* 302; Trident. 25 *Denz* 984 kk.

⁶ Gen 48,16 Jos 5,13 Os 12,4 Ps 102,20 137,1.

⁷ Jud 13,15 Col 2,18 Ap 19,10 22,8.

⁸ *Justin.* I 6; cf. *Origen.* Cels. VIII 13, 57; *Euseb.* Praepar. Evang. VII 15; *August.* Vera relig. 55, 110.

⁹ *Bernard.* in Ps 90 sermo 12, 6.

1. Az angyal-bukás ténye.

Tétel. Az angyalok egy része a próbát nem állta meg, és végleg elfordult Istentől.

Hittétel a priscillianistákkal szemben. A IV. lateráni zsinat azt tanítja: «Az ördögöt és a többi gonosz szellemeket Isten természetből fogva jóknak teremtette, de ők saját magatartásuk által gonoszakká lettek».¹

A *Szentírás* világos és bő tanításának fő mozzanatai: Az első *ember kísértője* gonosz angyal volt,² amint a későbbi szentkönyvek teljes határozottsággal tanúsítják: «A halál pedig a sátán irigységéből jött a világba»; «Levetteték az a nagy sárkány, az öskígyó, ki ördögnek és sátánnak neveztetik». A régebbi ószövetségi könyvek általában a pogányok isteneivel azonosítják a bukott angyalokat: «A pogányok istenei mind gonosz lelkek (démonok)».³ Jób könyvében jelenik meg először a bukott angyalok feje, a *sátán*.⁴ A fogság után egyre sűrűbben és többféle vonatkozásban esik szó a gonosz lelkekről.⁵ Az Üdvözítő sokszor beszél a sötétség fejedelmének hatalmáról és veszedelmes tevékenységéről, mellyel ő az egész vonalon teljes eredménnyel fölveszi a harcot. A sátán kíséretében a démonok egész serege jár, mint az ő országának cinkosai, akiknek eredetéről azonban az Üdvözítő nem nyilatkozik. Az apostolok megismétlik az Üdvözítő tanítását; Szent Pál az ördögnek inkább erkölcsi hatásait emeli ki, mint az ördögösségét. Az újszövetség azt is határozottan tanítja, hogy a bukott angyalok *nem mindig voltak gonoszak*. «Láttam a sátánt mint a villámot leesni az égből»,⁶ mondja az Üdvözítő; és: «Ti ördög-atyától vagytok, és atyátok kívánságát akarjátok cselekedni. Az gyilkos volt kezdet óta és az igazságban meg nem állott; mert igazság nincs őbenne. Mikor hazugságot szól, tulajdonából beszél; minthogy hazug ő és a hazugság atyja».⁷ Judás szerint némely angyalok «nem őrizték meg méltóságukat».⁸ A Szentírás előadása az iránt sem hágy kétségben, hogy az angyaloknak *volt vezérük a bukásban*, aki kétségtelenül a legkiválóbb angyalok közül való; legalább nála kiválóbb nem volt.⁹ Neve a Szentírásban: sátán = ἀντίδικος, ellenző («a tagadás ősi szelleme»), διάβολος, rágalmozó; beelzebub (legyek ura; kánánita istennév); e világ fejedelme; Is 14,12 típusos értelmezése alapján később igen gyakran: Lucifer.

A *szentatyák* a bukott angyalokról szóló tant nemcsak egyszerűen vallják, hanem a pogányság vallási méltatásánál, a megváltás elméletében (65. § 2) és a gyakorlati életben teljes mértékben értékesítették is. Ők fölvetették a bukott angyalok számának a kérdését is, melynek megoldására a kinyilatkoztatás nem nyújt szilárd alapot. Ap 12,4 nyomán gyakrabban úgy gondolták, hogy az összes angyaloknak egyharmada esett el. Abban azonban megegyeznek a kiválóbbak, hogy hasonlíthatatlanul többen állták a próbát.¹⁰ Az a nézetük is eléggé általános,¹¹ hogy a bukottak minden rendből valók.

A *teológiai megfontolás* a bukott angyalok létezésére nagy valószínűséggel következtet abból a történeti tényből, hogy az erkölcsi rossz félelmetes kiterjedésben és erővel hatotta át a társadalmi és az egyéni élet széles rétegeit, különösképen a vallási élettel kapcsolatban és annak ürügye alatt is: bálványimádás, a vele kapcsolatos emberáldozatok, kínszások,

¹ Denz 428; cf. 427 237.

² Gen 3,1. coll. c. Sap 2,24; Ap 12,9; cf. Deut 32,17 Lev 16,8. Ps 105,37.

³ Ps 95,5.

⁴ Job 1,6.

⁵ Cf. Zach 3,1–4 1 Chron 21,1 Sap 2,24 Tob tot.

⁶ Lc 10,18.

⁷ Jn 8,44; cf. Ap 12,9 1 Tim 3,6 2 Pet 2,4.

⁸ Jud 6.

⁹ Job 40 41; Job 1,6 Lc 11,15 coll. c. 4 Reg 1,2 2 Cor 6,15 Ap 12,9 Jn 12,31 2 Cor 4,4; továbbá Is 14 Ez 28 31, mely helyeket a szentatyák típusos értelemben meglehetősen egyhangúsággal ide vonatkoztatnak.

¹⁰ *August.* Civ. Dei XI 23; cf. *Thom* I 63, 9.

¹¹ Tekintettel Ez 6,12-re.

örjögések, erkölcstelenségek; ezeknek elégséges okául aligha lehet a jóban-rosszban egyaránt korlátolt képességű embert odaállítani.

A bukott angyalok létezésének *teológiai jelentősége* abban van, hogy megrázó erővel mutatja a szellemvilág szolidaritását, illetőleg egységét: Miként a jó angyalok létezése vezérlő csillagzat és kristályosodási tengely az emberek közt zsendülő Isten-országára számára, kész világ, melyhez csatlakozhatik a félve küzdő, tétova ember, ugyanígy a bukott angyalok léte a *mysterium iniquitatis* folytonosságának és a szellemi világot végighasító egyetemes lázadásnak szomorú bizonyossága és hátvédje. A bűn, mely oly végzetes erővel kavarta föl legmélyén az emberiséget, a magasabb szellemek világában vette kezdetét, és onnan ültetődött át az emberiségbe. Amint itt megjelent, mindjárt csatlakozást és támaszt talált a hitványságnak egy már fönnálló erős és népes országában. A jó és gonosz harca, a búza és konkoly szétválasztása megosztja az egész szellemvilágot a legmagasabb rendű polgáraitól kezdve a legalsóbbakig.

2. A bukott angyalok bűne és bűnhődése.

1. *Tétel. A bukott angyalok bűne a kevélység volt. Biztos. Ellene* van az a néhány egyházi író,¹ kik a hellenista zsidó értelmezők² nyomán azt tanították, hogy az angyalok *testi kívánsággal* vétkeztek. Hisz a tiszta szellem számára a testiség vétke lélektani képtelenség; ha nem is lehetetlen, hogy a tiszta szellem közvetve az emberi érzékiségre tud hatni. De ez nála csak szellemi (természetesen bűnös) érdekből történhetik, nem érzékiségből.

Viszont a *Szentírás* nyilván tanítja, hogy «minden bűn kezdete a kevélység».³ Hogy az angyalok kevélységgel vétkeztek, következtethető a súlyos bűn mivoltából is. A bűn veleje ugyanis az, hogy a szellemi teremtmény a teremtő tudatos félretolásával teremtményekben keresi léte alapját és tartalmát; ez a magatartás végelemzésben mindig az Istentől elrugaszkodó magabizásból, kevélységből sarjad.

Ennek a kevélységnek tárgya, vagyis az *angyali próba és kísértés tartalma* a Szentírásnak félreérthetetlen útmutatásai szerint az a csábító kilátás volt: hasonlónak lenni Istenhez. Erre enged következtetni az Isten ügyeért küzdő angyalok vezérének neve: Michael, מִיכָאֵל = ki olyan mint az Isten? Ez úgy hangzik, mint annak a példátlan arányú szellemharcnak csatakiáltása. Továbbá a sátán hallatlanul vakmerő kívánsága az Üdvözítővel szemben: «Mindezeket neked adom, ha leborulván imádasz engem»⁴; aztán az antikrisztus igénye és viselkedése Szent Pál szerint: «Isten templomába ül és úgy mutatja magát, mintha Isten volna»⁵; s végül a kísértő ugyanettől remélt hatást a megkísértett embernél: «Olyanokká lettek, mint az istenek».⁶

Pontosabban, *miben akartak az angyalok hasonlónak lenni Istenhez*, mikor éles elméjüket nem kerülhette el, mekkora ür választja el őket ontologailag? Ebben gyanításokra vagyunk utalva. *Szent Tamás* szerint a természetfölötti hivatás vetett tört a bukott angyaloknak: nem akarták elfogadni, mert természeti kiválóságuknál fogva nem szorultak rá; vagy pedig nem kegyelemképen, hanem kiválóságuknál fogva a természet jogán követelték.⁷ *Suarez* szerint vonakodtak meghódolni az «Emberfia» előtt, ki a szellemvilág fejeként volt eléjük állítva. Suarez némely tanítványa szerint a bukott angyalok illetőleg azok fejedelme, a maguk

¹ *Athenag.* Leg. 24; *Iustin.* II 5, 3; *Tertul.* Idololatr. 9; *Habit. mulier.* 2; *Clemens A.* Paedag. III 2, 14 *Strom.* III 7, 59; *Cypr.* Hab. virg. 14; *Lact.* Inst. II 15.

² *Philo* Gigant. 3; *Joseph. Flav.* Antt. I 3, 1; *Henoch* 6.

³ Sir 10,15 cf. Tob 4,14 1 Tim 3,6 Lc 10,18.

⁴ Mt 4,9.

⁵ 2 Thes 2,4; cf. Ap 13 Is 14 Ez 28 Job 40,6–8 Judit 3,15 5,29.

⁶ Gen 3,5.

⁷ *Thom* I 63, 2 3.

számára kívánták az Igével való személyes egyesülést. *Bonaventura* szerint a kísértés tárgya ez a vágy volt: senkinek nem szolgálni, mindenkin uralkodni (nulli subesse, omnibus praesesse). Úgy tetszik, a kinyilatkoztatásban ennek a nézetnek van legtöbb támasza. A bukott angyaloknak féktelen uralkodni és imádatni vágyása, továbbá «e világ fejedelmének» neve arra enged következtetni, hogy a pártos angyalok (először talán épen a vezérük) megszádláltak a kiválóságuktól és hatalmas erejük tudatában¹ úgy érezték, hogy a már megalkotott teremtésben ők a maguk erejéből is, Isten gyámkodása is nélkül tudnak majd új világot építeni, teljesen a maguk ízlése szerint, a legkiválóbb teremtményekkel mint vezérekkel, és azok fejével mint ennek az Istentől emancipált világnak fejedelmével és középpontjával; olyanformán, mint a deizmus elméletileg és a szabadkőművesség meg a szociáldemokrácia gyakorlatilag vallja az emberiség számára.

A kísértés és a bukás tartamát illetőleg csak azt lehet némi valószínűséggel megállapítani, hogy aligha folyt le egy pillanat alatt. Legalább az a szellemi harc, melyről Ap 12 szól, alig érthető másképp, mint hogy a próba folyamán az angyalok igyekeztek egymást befolyásolni állásfoglalásukban. Tehát épen nem valószínűtlen, hogy a bukás a felsőbbekkel kezdődött, talán épen a sátánnal; a többit aztán ezek példája és csábítása rántotta magával olyanformán, mint a földön is egy ember által jött a bűn. Bizonyos, hogy az ember teremtésekor a kísértő bukása már befejezett tény volt.

2. Tétel. A bukott angyalok nyomban a bűn után visszavonhatatlanul a kárhozatra jutottak. Biztos az origenistákkal szemben, akiknek az angyalokra is kiterjesztett apokatastazis-tanát elítélte az 543-i konstantinápolyi zsinat.²

A *Szentírás* tanítása határozott: «Isten a vétkező angyaloknak sem kegyelmezett, hanem a pokol bilincseibe verve, a mélységbe vetette gyötetésre, hogy ott fogva tartassanak az ítéletre».³ «Az angyalokat pedig, kik nem őrizték meg méltóságukat, hanem elhagyták lakóhelyüket, a nagy napnak ítéletére örök bilincsekben sötétségben tartja.»⁴ Büntetésük nem ér véget. Az Úr Krisztus a végítéletéről adott tanításában örök tüzről beszél, mely készített «az ördögnek és az ő angyalainak».⁵ A *Szentírás* a megváltást mindig az emberekre korlátozza, és a legkisebb részt sem hagyja arra a lehetőségre, hogy az angyalok is várhatnak megváltást; róluk mindig csak mint kárhozottakról szól. A *szentatyák* meggyőződését Damascenus így foglalja össze: «Ami az emberre nézve a halál, az volt az angyalokra nézve a bukás».⁶

A *teológiai megfontolás* Szent Ágostonnal az angyal természetéből következtet: Az angyalok nagyobb méltóságból estek ki, teljesebb értéssel és elszántabb elhatározással vétettek. Mentül hihetlenebb volt a bűnük, annál kárhozatosabb; menthetetlen volt a bukásuk, mert aki többet kapott, attól többet is követelnek.⁷

A rossz angyalok értelme a bukás következtében, az akarat romlása és a természetfölötti világosság elmaradása miatt elhomályosult,⁸ akaratuk megrögzött a gonoszban; állandó ellenkezésben áll Istennel, örökre elfordult a Teremtőtől és odaláncolta magát az Istentől elvonatkoztatott teremtményhez. De *miképp lehetséges, hogy teremtett akarat megrögződik a gonoszban*, mikor a teremtett akarat nem változhatatlan, sem természeténél sem tárgyánál fogva? Az angyalok azzal vétkeztek, hogy a teremtményeket vagyis a véges javakat elébe

¹ *Scotus* (in Lomb. II dist. 6, 2) finom megjegyzése szerint bűnük voltaképen szellemi paráznaság volt: luxuria spiritualis; beleszerelmesedtek saját kiválóságukba, és nem látták meg többé Isten fölségét.

² *Denz* 211.

³ 2 Pet 2,4.

⁴ *Jud* 6.

⁵ Mt 25,41.46 Lc 10,18 23,43.

⁶ *Damascen.* II 4; cf. *August.* Ep. 217, 3, 10; *Fulg.* Fid. 3, 30.

⁷ *August.* Op. imperf. Iulian. VI 22; cf. *Thom* I 64, 2.

⁸ *Thom* I 64, 1; 58, 5.

helyezték Istennek; ám véges jó nem tudja végleg lekötni a szabadakaratot. Szent Tamás itt utal a tiszta szellem hatalmas akaratergiájára, mely talán egyetlen állásfoglalásba is bele tudja vinni egész léttartalmát, s következésképp tud végleg dönteni; továbbá hangsúlyozza, hogy a bukott angyaloktól Isten megvonja a kegyelmet, mely nélkül nincs megtérés. Tehát végelemzésben mégis az isteni igazságszolgáltatásnak egy misztériumában látja az angyaloknak a gonoszágban való megátalkodását.¹

Jóllehet azonban a bukott angyalok végleg el vannak ítélve, *a végítéletig nincsenek* teljesen a kárhozat helyére, *a pokolra rögzítve*; hanem a világűrben, a levegőben tartózkodnak,² bejárják a földet³ és Isten engedelméből sokféleképp beavatkoznak a világ folyásába, nevezetesen az emberek sorsába.

Amint azonban a jó angyalokat a világ kormányzásában való részvételük nem gátolja boldogító istenlátásukban, ugyanígy a gonoszoknak ez az átmeneti mozgási szabadsága nem csökkenti kínszenvedésüket. *Szenvedésük* pedig a kinyilatkoztatás analogiája értelmében kettős. Veleje az Istentől való eltaszítottság (poena damni) és az ennek nyomán járó hontalanság és tehetetlenség; hozzájárulnak a teremtett világtól és nevezetesen az anyagvilágtól eredő kínok (poena sensus), a tűz, mely készítettet az ördögnek és az ő angyalainak. Az Istentől, a szellem középponti napjától elfordult önzés a tőle elvonatkoztatott világot először csábítónak és érdekesnek találja, majd hazugnak és üresnek, utóbb bántó zürzavarnak, mely vonz és taszít egyszerre, melytől akar de nem tud szabadulni a szellem; végezetül pedig nyomasztó sorsnak érzi, melyhez elválhatatlanul oda van láncolva, s mely neki tartalmat, irányítást, békét adni nem tud. Nem csekély kínokat szereznek az elkárhozott angyalok egymásnak: Amíg Isten-ellenes tevékenységüknek van közös célja, addig kifelé még mint egységes ország jelennek meg⁴; de befelé egymás közt szünet nélkül átélik a feneketlen önzés és meghasonlottság összes átkait.

3. A bukott angyalok üdvtörténeti szerepe.

Hittétel, hogy az ő- és eredeti bűn következtében a sátánnak és angyalainak bizonyos hatalma van az emberek fölött (552. lap).

A *Szentírás* a sátánt e világ fejedelmének nevezi és országáról beszél.⁵ A *szentatyák* ebben a tényben látják az eredeti bűnnek egyik legsúlyosabb következményét, és szótériológiai megfontolásaikban jelentős helyet juttatnak neki. Ennek a hitnek nagy liturgikai bizonyítéka az *exorcizmus* elterjedt használata, mely már a második század derekán kimutatható.

A sátán uralmának⁶ tartalma abban áll, hogy *a sátán és az ő serege Isten engedelméből a végítéletig Isten országának ellenére dolgozik*:

1. A sátán Shylockként *képviseli a rideg egyoldalú igazságszolgáltatást* az ember rovására. Kiméletlenül sürgeti, hogy teljesejék az emberen az Istentől való elfordultságnak és az Istentől elvonatkoztatott teremtmények zsarnokságának egész tragikuma.⁷ Ennek szellemében *betegséget és halált osztogat*, mint a bűnnek zsoldját⁸: «Hogy a kinyilatkoztatások nagysága kevélyé ne tegyen, tövis adatott a testembe (valószínűleg igen

¹ Thom Verit. 24, 10; Mal. 16, 5; Gent. IV 95; Summa I 64, 2.

² Eph 6,12; cf. Ascens. Is 10,28–30; Tertull. De anima. 3; Eph 2,2.

³ Job 1–3; 1 Pet 5,8.

⁴ Mt 12,26.

⁵ Jn 12,31 14,30 16,11 2 Cor 4,4 Heb 2,14; Mt 12,26.

⁶ Jogi természetét Szent Bernát helyesen így jellemzi: «Nem joggal szerzett, hanem jogtalanul bitorolt, de jogosan megengedett hatalom az». *Bernard. Epist.* 190, 5, 14; cf. *Thom III* 48, 4.

⁷ Job 1 2 Is 49,24 2 Reg 24 1 Chron 21 Lc 23,31 Col 2,13–15 Ap 12,10.

⁸ Tob pass. Mt 9,32 Mc 9,16 Lc 11,14 Mt 8,28–30 17,14–17 par.

alkalmatlan betegség), a sátán anyyala, hogy zaklasson (gör.: pofozzon)».¹ Az Üdvözítő szerint minden betegség a sátán köteléke²; amennyiben t. i. általában súlyosan gátolja a lélek összeszedettségét és magasabb célra irányulását, s csak a legnehezebb erénnyel, a türelemmel való győzésnek enged teret.³

2. A sátán és csatlósi, ahol tehetik, *akadékokat vetnek az Isten országának*, Krisztus igazsága terjedésének,⁴ és terjesztik a bálványimádást.⁵

3. Kivetik hálóiakat *Isten országának egyes tagjaira*. Nevezetesen a) gáncsvetéssel, alkalmatlankodással nehezítik köteleességteljesítésüket.⁶ b) *Bűnre csábítanak*, és nem egyszerűen kísértenek⁷: «Józanok legyetek és vigyázzatok, mert a ti ellenségetek, az ördög mint ordító oroszlán körüljár, keresvén, akit elnyeljen; erős hittel álljatok ellen neki».⁸ De azért távolról sem minden kísértés az ördögtől való.⁹ c) *Megszállják az embert*, azaz úgy hatalmukba kerítik, hogy Isten-káromló, Krisztus-ellenes tevékenységüknek készséges eszközévé válnak a megszállottak; még pedig vagy csak a testüket ejtik hatalmukba: *circumsessio*; vagy a lelküket is, de az önálló értelmi és akarati tevékenységnek némi teret engedve: *obsessio*; vagy pedig azt is teljesen hatalmukba kerítik: *possessio*. Hogy a gonosz lelkek képesek embert megszállni, következik a hatalmukról mondottakból (495. lap); hisz ezt a természetükkel velejáró hatalmukat nem vették el. Az ördögösség ténye pedig kétségtelen az Üdvözítő tanúságából: ő maga üzött ördögöket, a megszálló lelkekkel szót váltott, tanítványainak hatalmat adott ördögűzésre.¹⁰ *Hogy pedig az ördögösségek újabb időben ritkábbak, annak okai*: α) Az Üdvözítő föllépése a történelem nagy fordulója. Az erkölcsi jó és rossz harcának e döntő fordulóján Isten nagyobb teret engedett nekik, hogy nyilvánvalóbb legyen tehetetlenségük és az Üdvözítő ereje. β) Ha a gonosz lelkek még ma is oly gyakran és szembetűnően jelentkeznének mint hajdan, a racionalista liberalizmust, saját országuk fő támaszát maguk döntnék meg, amennyiben természetfölötti hitet fakasztanának. γ) A természetismeret haladtával ma egyszerűen betegségnek minősül nem egy jelenség, melyet a régiek ördögösségnek tartottak (cf. Smit p. 171).

4. Olykor rendelkezésére állnak az embereknek bizonyos csodaszerű jelenségek előidézésére: rejtett dolgok kinyilvánítására vagy csodaszerű tettek véghezvitelére, ami a jövődőlés és csoda karizmájának fonákja (7. és 8. §). E *bűbájosság* (operatio magica) lehetősége adva van a tiszta szellemek képességeiben; ténylegességről pedig a Szentírás tanúsága kezeskedik.¹¹ Nem annyira nyilvánvaló, hogy *boszorkány-mesterség* (ars magica) is lehetséges. Itt ugyanis bizonyos jelekre mindig be kellene következnie a bukott angyaltól végbevitt csodaszerű jelenségnek. De az angyalnak általában és a bukott angyalnak különösen korlátolt tevékenységi köre van, és ezért nem valószínű, hogy az ördög tudomásul vesz minden hívó jelet, és arra megjelenik; ha volna is rá kedve (ami valószínű), és ha Isten meg is engedné (ami már kevésbé valószínű). Már ezért is igen kevés valószínűsége van annak a nézetnek, hogy az ú. n. spiritiszta jelenségek közvetlenül gonosz lelkektől valók. Persze még

¹ 2 Cor 12,7.

² Lc 13,11–16.

³ L. 1 Cor 5,5 11,30.

⁴ Mc 4,15 Mt 13,39 16,18.

⁵ Ps 95,5 1 Cor 10,20 Col 1,18.

⁶ Ps 77,49 Job 2,7 Tob 3,8 2 Cor 12,7 1 Thes 2,18.

⁷ 1 Chron 21,1; Mt 4,3–10 (megkísérti az Urat); Lc 22,3–31 (a tanítványokat); Jn 8,44 Mt 13,25–39 (a konkoly), Eph 6,12 1 Cor 7,5 2 Cor 11,3–14 1 Jn 3,8 Ap 20.

⁸ 1 Pet 5,8.

⁹ Deut 13,3 Jac 1,14; cf. Thom I 114, 3 c.

¹⁰ Mt 4,28 8,16 10,1 12,22–29 Mc 1,25–32 5,9 9,16–29 16,17 Lc 7,21 8,27–34 9,32 11,14. 12,27 13,32 Act 5,16 8,7 16,18 19,12. ...

¹¹ Ex 7,11 Act 8,9 16,16–19; cf. Mt 24,24 2 Thes 2,9.

kevésbé lehet arra gondolni, hogy a spiritiszták hívásaira másvilági jó lelkek jelennek meg. Ezt kizárja a spiritiszta kijelentéseknek sokszor kinyilatkoztatás-ellenes jellege és tartalma. Aztán pedig a jó lelkeknek nem érdekük, hogy az igaz hit világosságát öldöső, a katolikus tárgyilagosságot és egyházi tekintély-tiszteletet romboló okkultizmus és vallási szubjektivizmus terjedjen. A szellemi lény fogalmával is nehezen egyeztethető össze, hogy megidézhető, vagyis emberi kény szerint mintegy dróton rángatható (cf. [77. lap](#)).

A bukott angyalok hatalmát azonban Isten pontosan kimérte. Mindenekelőtt elmozdithatatlan *időhatárt szabott*: amint üt az ítélet órája, megszűnik a sátánnak és csatlósainak aknamunkája Isten országa ellen. Akkor a gonoszság hatalmainak közös érdekből alakult és ideig-óráig főnnálló egységes frontja fölbomlik; akkor majd kitűnik, hogy az Istentől elfordult vak önzésre és ellenségeskedésre nem lehet országot építeni. Tehetetlenség kifelé és emésztő viszály befelé: ez az Istentől elpártoló valamennyi szellemnek és szellemi irányzatnak közös sorsa. Azonban ez előtt az időpont előtt is a gonosz lelkek tevékenységének szoros határai vannak: *A természet törvényei, az emberi szabadakarat* (ezt a két bástyát semmiféle teremtmény nem tudja áttörni); a jó angyalok hatalma; mindenek fölött azonban *Krisztus ereje*, mely a sátán uralmát elvben már megdöntötte: «Most van az ítélet e világ fölött; most e világ fejedelme kivettetik».¹ Az Üdvözítő ördögüzései ennek az elvi diadalnak gyakorlati kezdetét jelentik; a tanítványoknak és az Egyháznak adott ördögűző hatalom pedig jelképezi és biztosítja azt a világtörténelem végéig. Fölvértezve az Úr Krisztus kegyelmével, hittel és imádsággal a keresztény mindig sikeresen megállhat velük szemben.²

Konkrét esetek megítélésénél nem szabad szem elől téveszteni, hogy amint a jó angyalok működése bele van szöve Isten rendes gondviselő tevékenységének folyásába, ugyanígy a bukott angyalok szerepe is bele van állítva az ellenőrizhetően, törvényszerűséggel működő *mysterium iniquitatis* rendszerébe. S amint a jó angyalok működésüket és jelenlétüket csak ritkán, főként a gondviselés rendkívüli megnyilvánulásaiban árulják el közvetlenül, ugyanígy a gonosz angyaloknak közvetlen jelenléte és tevékenysége rendkívüli; tehát ritka és átlag szembetűnő.³ A rendkívülit és ritkát azonban a hittudósok útmutatása szerint általában nem szabad könnyen és mindenütt föltételezni, hanem bizonyítani kell (*miracula non sunt multiplicanda*). Ezért az ördögi hatásra gyanus esetekben is természeti hatókra kell gondolni, míg az ellenkezőre nincsen súlyos ok.

A régieknek sokszor túlzó ördög-szimatolása ép annyira szélsőség, mint sok modernnek ördög-iszonya. *A katolikus igazság a középben van*: A gonosz szellemek beavatkozása lehetséges; meg is történik nem egyszer, de mindig megfelelő természeti és természetfölötti megokolással. Sok modernnek ördög-iszonya és -tagadása onnan van, hogy (teljesen alaptalanul) azonosítják a katolikus ördög-hitet a pogány démonológiával, mely személyesítette és ördögökként kezelte az ellenséges természeti és lelki hatalmokat; ami persze a mai kritikai világnézet előtt nem állhat helyt. Mások azonban csak azért nem akarnak tudni ördögről, amiért az örök kárhozatot tagadják. Mindkét tagadó csoport figyelmen kívül hagyja, hogy katolikus tan szerint az ördögök Istentől elfordult, bűnbe merült szellemek, akiknek erkölcsi magatartása igazolja létezésüket. Egyébként a ténykérdés a következetes gondolkodó számára el van intézve azzal, hogy az Üdvözítő tanítása ebben a pontban teljesen világos és határozott.

¹ Jn 12,31.

² Mc 9,28 Eph 6,10–20.

³ Cf. *Rituale Romanum: Exorcis. obsess.* (X 1); az exorcizmus gyakorlása püspöki engedélyhez van kötve; cf. CIC 1151–3.